Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СКРИЛЬНИК СЕРГІЙ ВІКТОРОВИЧ

УДК 81'25:81'23:81'33

ЛІНГВОКОГНІТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ АНГЛІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО УСНОГО СИНХРОННОГО ПЕРЕКЛАДУ

10.02.16 – перекладознавство

РЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук

Київ – 2026

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теорії і практики перекладу з англійської мови Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Опоненти:

доктор філологічних наук, професор
РЕБРІЙ Олександр Володимирович,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, професор кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша;

доктор філологічних наук, професор
ГУДМАНЯН Артур Ґрантович,
Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій, проректор з навчальної роботи;

доктор філологічних наук, професор
БОЙКО Яна Вікторівна,
Київський національний університет технологій та дизайну, завідувач кафедри філології та перекладу.

Захист відбудеться 9 листопада 2026 року об 11^{00} год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.19 при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 202 Головного корпусу із використанням засобів відеозв'язку в режимі реального часу за покликанням: https://knu-ua.zoom.us/j/83059416649?pwd=JVE5a95vruA6yPbn8360bNExfO8QnF.1
Meeting ID: 830 5941 6649 Passcode: 002384.

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті Науково-консультаційного центру (https://scc.knu.ua/zdobuvach-kandydata-doktora-nauk?id=335933) та в Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58, чит. зала № 12.

Реферат розіслано 7 жовтня 2026 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради **Олеся ЛАЗЕР-ПАНЬКІВ**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Від 2014 року усний синхронний переклад має в Україні особливе наукове, практичне й стратегічне значення. Євроінтеграційні процеси, переговори з НАТО, ЄС, ООН, ОБСЄ та Радою Європи, а згодом повномасштабне вторгнення рф висунули якісно нові вимоги до усного синхронного перекладача: точно відтворити зміст, витримати темп мовлення, зберегти прагматичну точність, а в умовах когнітивного тиску передати емотивне забарвлення і не втратити дипломатично значущих нюансів. Рішення, які синхроністи ухвалюють за кілька секунд, безпосередньо впливають на те, як міжнародна аудиторія сприймає українську позицію та які практичні наслідки у майбутньому матиме переговорна сесія чи брифінг.

Актуальність дослідження зумовлена розривом між процесною природою синхронного перекладу та наявним на сьогодні в науці інструментарієм його опису. Якість такого типу усного перекладу формується в реальному часі, у взаємодії когнітивних, емоційних, прагматичних, культурних, технологічних і безпекових чинників, а дослідницькі традиції, що вивчають ці виміри, розвиваються здебільшого нарізно, кожна з власним апаратом і матеріалом. Звідси випливають три невирішені проблеми. По-перше, процесні характеристики англійсько-українського синхронного перекладу (динаміка навантаження, втручання і відновлення) залишаються поза кількісним описом, оскільки для цієї мовної пари не визначено ані системи вимірюваних індексів, ані їхніх нормативних діапазонів. По-друге, не розроблено теоретичної рамки, яка інтегрувала б названі виміри процесу в єдину систему зі спільною одиницею аналізу, придатною для зіставлення жанрів, напрямів перекладу і рівнів майстерності. По-третє, прикладні завдання (від оцінювання якості до підготовки перекладачів за стандартами ЕМТ, ЄС і НАТО) не мають доказової основи, яку могла б забезпечити така система. Матеріал кризового інституційного дискурсу 2014–2025 років висуває до процесу перекладу особливі вимоги, тому розв'язання цих проблем є своєчасним, а сам цей матеріал становить емпіричну базу дослідження.

Класичні перекладознавчі моделі (еквівалентності, трансформацій, комунікативної адекватності) описують переважно результат перекладу, залишаючи процес ухвалення рішень поза межами свого предмета. Теоретичну базу усного перекладознавства заклали праці D. Gile, F. Pöchhacker, K. Seeber, G. V. Chernov, R. Setton, а новітні дослідження A. Chmiel, A. Hervais-Adelman, Y. Dong і P. Li, C. Fantinuoli її розширили. У вітчизняному перекладознавстві поки що відсутня цілісна лінгвокогнітивна модель, яка пояснювала б англійсько-український синхронний переклад як динамічну систему регуляції перекладацького процесу й уможливлювала б його кількісне оцінювання у різножанрових умовах. Українська традиція має ґрунтовні теоретичні розробки І. В. Корунця, В. І. Карабана, Т. Р. Кияка, О. І. Чередниченка, Р. П. Зорівчак, Т. В. Шмігера, Л. В. Коломієць, Л. М. Черноватого, О. В. Ребрія, С. В. Засєкіна, Т. П. Андрієнко, М. С. Дорофеєвої, Р. В. Поворознюк, Д. М. Каліщук, А. С. Ольховської, А. П. Мартинюк;

операціональна система вимірюваних індексів і задокументований масив даних для воєнного та кризового дискурсів ще не сформовані.

Проблема, яку розв'язано в дисертації, полягає в побудові інтегральної лінгвокогнітивної моделі англійсько-українського синхронного перекладу, що пояснює якість перекладу через здатність системи повертатися до нормативного профілю після критичних епізодів і виводить цю здатність на рівень вимірюваних показників.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах наукової теми кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Актуальні проблеми усного, письмового галузевого та художнього перекладу та методики їх викладання» (16КФ044-07).

Метою дослідження є розроблення і перевірка на перекладацьких епізодах синхронного перекладу моделі багатовимірної інтерпретації англійсько-українського усного синхронного перекладу (МБІУП), яка пояснює взаємодію когнітивних, емоційних, прагматичних і технологічних чинників перекладацького процесу. Якість перекладу в моделі розглянуто як здатність системи підтримувати лінгвокогнітивну стабільність перекладу в умовах когнітивного навантаження і відновлюватися після локальних перевантажень. Дослідження охоплює як базові когнітивні процеси (увага, робоча пам'ять, інгібіція, концентрація), так і метакогнітивний рівень контролю, що координує регулятивні втручання у критичних епізодах: керування відставанням (EVS), вибір і частоту самовиправлень, контрольовану компресію та прагматичну адаптацію висловлювання. Культурно-соціолінгвістичний і безпековий виміри перекладацького рішення входять до моделі як окремі модулі та аналізуються у взаємодії з названими механізмами.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

1. проаналізувати становлення когнітивного і лінгвокогнітивного підходу в перекладознавстві; визначити теоретичні підстави розгляду усного синхронного перекладу як динамічної лінгвокогнітивної системи, у якій якість формується завдяки контролю нестабільності та відновленню;

2. обґрунтувати інтердисциплінарну когнітивну інтеграцію (ІКІ) як методологічну основу дослідження;

3. описати епізодну логіку перекладацької діяльності «тригер → втручання → відновлення» і обґрунтувати аналіз динаміки відновлення;

4. визначити роль когнітивних механізмів мислення перекладача та їхні вимірювані прояви в процесі і результаті усного перекладу;

5. операціоналізувати індикатори регуляції в синхронному перекладі (EVS; частота самовиправлень і заповнених пауз; контрольована компресія і синтаксична реструктуризація як її різновид; дискурсивна адаптація) та визначити їхню діагностичну цінність;

6. побудувати модель багатовимірної інтерпретації усного синхронного перекладу (МБІУП) з її мовно-смисловою, перекладознавчою, когнітивною і

практичною архітектурою як систему вимірюваних модулів, індексів і нормативних діапазонів;

7. класифікувати лінгвокогнітивні стратегії і тактики перекладача та встановити критерії їхньої ефективності;

8. розробити лінгвокогнітивну типологію механізмів реалізації кожної прагматичної стратегії і перевірити її на матеріалі дослідницького масиву синхронних перекладів;

9. обґрунтувати нормативні діапазони основних когнітивних показників і регулятивної зрілості перекладача (норма, допустима варіативність, ознаки дестабілізації) як основу оцінювання якості;

10. здійснити емпіричну перевірку МБІУП на матеріалі 2021 епізоду англійсько-українського та українсько-англійського синхронного перекладу 2014–2025 рр. з обчисленням внутрішньої узгодженості (α Кронбаха), відтворюваності розмітки (κ Коена за процедурою test-retest) і прогностичної сили регресійної моделі Q (R^2);

11. розробити практичні рекомендації для підготовки синхронних перекладачів у контексті воєнного, дипломатичного та кризового дискурсів.

Об'єкт дослідження – усний синхронний англійсько-український та українсько-англійський переклад як лінгвокогнітивний процес.

Предмет дослідження – лінгвокогнітивні механізми, стратегії і тактики синхронного перекладу, параметри розподілу когнітивних ресурсів перекладача в умовах часового і прагматичного тиску, а також механізми метакогнітивної регуляції у критичних епізодах. Окремим компонентом предмета є система спостережуваних індикаторів цих механізмів із нормативними діапазонами і профілями стабілізації після критичних епізодів.

Теоретичну основу дослідження становлять праці класиків і сучасних дослідників у галузі усного перекладознавства (D. Gile, F. Pöchhacker, K. Seeber, B. Moser-Mercer, R. Setton і A. Dawrant, J.-F. Rozan, D. Gerver, S. Kalina, A. Riccardi, M. Bartłomiejczyk, M. Shlesinger, G. V. Chernov, M. Albl-Mikasa, C. Bendazzoli), психолінгвістики і когнітивної науки (H. Barik, F. Goldman-Eisler, A. Baddeley, N. Cowan, A. Mizuno, A. Hervais-Adelman, L. Babcock, Y. Dong і P. Li, A. Chmiel, R. Amos, M. Pickering, I. Christoffels і A. de Groot, D. Green і J. Abutalebi, J. Sweller, C. Wickens, A. Efklides, S. Tirkkonen-Condit, A. Pavlenko, P. Korpal, A. Vallesi, N. Golestani, K. Hvelplund), загальної теорії і функціональної прагматики перекладу (K. Reiss і H. Vermeer, C. Nord, B. Hatim і I. Mason, J. House, P. Brown і S. Levinson, S. Halverson, J. Holmes, G. Toury, A. Pym, A. Chesterman, M. Snell-Hornby, J.-P. Vinay і J. Darbelnet), кризових і воєнно-дипломатичних студій (S. O'Brien і F. Federici, M. Baker, C. Wadensjö, M. Inghilleri, K. Takeda і J. Baigorri-Jalón, S. Hale), перекладу з технологічною підтримкою (C. Fantinuoli, B. Prandi, M. Behr, X. Zhu і V. Aryadoust, B. Defrancq, S. Braun, H. Risku і R. Sannholm) і квантитативної методології перекладознавства (C. Mellinger і T. Hanson). Методологічну і теоретичну базу дослідження доповнює вітчизняна перекладознавча традиція: І. В. Корунець (теорія і практика перекладу), В. І. Карабан (граматичні і лексичні трансформації англійсько-українського перекладу), О. І. Чередниченко (мова і переклад, складові

професійної компетентності), Т. Р. Кияк (теорія і практика перекладу), Р. П. Зорівчак (фразеологічна одиниця і реалія як перекладознавчі категорії), Т. В. Шмігер (історія українського перекладознавства, перекладознавчий аналіз), Л. В. Коломієць (теоретичні моделі і поетика перекладу), Л. М. Черноватий (методика викладання перекладу як спеціальності), О. В. Ребрій (сучасні концепції творчості у перекладі), С. В. Засєкін (психолінгвістичні універсалії перекладу), Т. П. Андрієнко (стратегії і тактики перекладу: когнітивно-дискурсивний аспект), М. С. Дорофеєва (синергетика перекладу спеціальних текстів), Р. В. Поворознюк (англійсько-український інституційний переклад), Д. М. Каліщук (етичний стрес перекладача, деформації у перекладі воєнного наративу), С. А. Жаботинська (когнітивна лінгвістика), А. П. Мартинюк (смислотворення у комунікації), А. С. Ольховська (технологічна компетентність перекладача), М. Л. Іваницька (особистість перекладача, маніпуляція), Н. М. Гриців (когнітивно-стилістичний підхід у перекладі), О. В. Літвіняк (підготовка перекладачів в умовах кризи), О. А. Кальниченко (історія українського перекладознавства, деколонізаційний вимір перекладацької традиції), Н. В. Павлюк (відтворення юридичної термінології), А. Ґ. Гудманян (відтворення власних назв у перекладі), Я. В. Бойко (когнітивно-дискурсивне моделювання перекладу). Методологічну основу дисертації становить авторський принцип інтердисциплінарної когнітивної інтеграції (ІКІ), який ми сформулювали як спосіб поєднати в одному дослідженні аналітичні інструменти перекладознавства, когнітивної лінгвістики, психолінгвістики, теорії комунікації і досліджень перекладу з технологічною підтримкою. ІКІ дає змогу розглядати усний синхронний переклад одночасно з кількох ракурсів (мовного, когнітивного, прагматичного, безпекового і технологічного) і будувати єдину дослідницьку процедуру.

Методи дослідження. Дослідження побудовано як три послідовні етапи. На теоретико-аналітичному етапі застосовано порівняльно-історичний і концептуально-аналітичний методи для систематизації моделей синхронного перекладу від моделей зусиль D. Gile до сучасних інтегральних підходів F. Pöchhacker, R. Sannholm і H. Risku. На модельному етапі використано метод лінгвокогнітивного моделювання: побудовано концептуальну архітектуру МБІУП, операціоналізовано індикатори і виведено інтегральний показник якості Q. На емпірико-верифікаційному етапі застосовано кількісно-якісний аналіз масиву, основною аналітичною одиницею якого є перекладацький епізод. Транскрибування виконано засобами Voice Dictation iOS, Google Docs Voice Typing і Whisper (модель large-v3); часову і просодичну розмітку здійснено в ELAN (v. 6.4). Основні статистичні процедури (описова статистика, кореляційний і регресійний аналіз, α Кронбаха, κ Коена) виконано в SPSS (IBM, v. 28, 30), похідні величини обчислено мовою R (v. 4.3–4.5) у середовищі RStudio, обчислення незалежно перевірено в Google Colab (Python 3.12). Аналіз динаміки відновлення на рівні епізоду застосовано як основний аналітичний прийом усього емпіричного блоку, оскільки він дає змогу простежити послідовність «тригер → втручання → відновлення» у критичних, когнітивно навантажених епізодах і виявити траєкторії відновлення, типові для конкретного жанру і напряму перекладу. Двонапрямний аналіз епізодів

EN→UK і UK→EN використано і як методологічний контроль симетрії моделі, і як змістовну основу, щоб окремо вивчити стратегічну асиметрію між напрямами.

Матеріалом дослідження є транскрипти епізодів оригіналів та синхронних перекладів із 216 публічних виступів (переважно українською та англійською мовами) за 2014–2025 рр., відібрані з відкритих архівів міжнародних інституцій (ООН, Радбезу ООН, ОБСЄ, Європейського парламенту, Європейської Комісії, НАТО), Vatican News, парламентів держав-партнерів і національних інституцій України. Ці виступи становлять близько 61 години синхронного мовлення; за суцільної сегментації такий обсяг відповідає приблизно 21 000 фрагментів тривалістю 5–15 секунд, з яких для аналізу відібрано 2021 критичний епізод; у кожному з них наявні тригер і втручання. Транскрипти перекладів репрезентують п'ять жанрових кластерів: дипломатичний, парламентський, воєнний, гуманітарний і економічний.

Загалом робота з аудіоматеріалом охоплює близько 33 годин цільового первинного прослуховування сегментів-кандидатів, відібраних за офіційними стенограмами промов, а також близько 233 годин ручного транскрибування й розмітки в ELAN з триразовою авторською верифікацією таймкодів. До аналітичного масиву увійшло 352 хвилини чистого синхронного перекладу. Відтворюваність розмітки (внутрішня, test-retest) становить $\kappa = 0{,}83$; блокова внутрішня узгодженість α Кронбаха 0,77 для процесуального блоку (значною мірою наслідок формульних зв'язків між індексами) і 0,62 для результатного.

П'ять жанрових кластерів представлено таким матеріалом: (1) дипломатичні промови: виступи у Радбезі ООН, на Генасамблеї ООН, у форматах ОБСЄ; (2) парламентські виступи: Європейський парламент (пленарні засідання, комітетські слухання) і національні парламенти партнерських держав (Палата громад Великої Британії, Конгрес США, Бундестаг ФРН, Чеський парламент, Сейм Польщі); (3) воєнно-аналітичні брифінги: пресконференції Міністерства оборони, дипломатичні брифінги воєнного періоду, експертні безпекові панелі; (4) гуманітарні і правозахисні виступи: звернення лідерів держав, виступи у форматах URC (Ukraine Recovery Conference), гуманітарних самітів і Міжнародного кримінального суду; (5) економіко-реформні презентації у форматах ЄС: переговори про вступ, секторальні зустрічі євроінтеграції, програмні документи Європейської Комісії.

Матеріал охоплює 2014–2025 рр., причому 2022–2025 рр. представлено щільніше: саме на цей період припадає інтенсифікація міжнародних комунікацій України. У двонапрямному зіставленні ми проаналізували 1356 епізодів EN→UK і 665 епізодів UK→EN. Окрему підгрупу масиву (164 епізоди) становлять опосередковані випадки, у яких першоджерелом є німецько- і франкомовні промови, а аналізованою ланкою є синхронний переклад з англійської мови-посередника (relay interpreting) українською. Така підгрупа дала змогу простежити, як проміжна ланка перекладу пов'язана з когнітивним навантаженням кінцевого перекладача. Особи перекладачів-синхроністів у матеріалі не ідентифіковані й не є предметом дослідження, оскільки масив формувався з публічних текстових та аудіо- і

відеозаписів офіційних інституцій (часто у прямому ефірі), де виконавець перекладу не вказується.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації:

уперше в українському перекладознавстві розроблено й емпірично перевірено інтегральну лінгвокогнітивну модель багатовимірної інтерпретації англійсько-українського синхронного перекладу (МБІУП), у якій лінгвістичні, когнітивні, емоційно-регулятивні і технологічні складові утворюють мережеву систему взаємної регуляції: п'ять модулів взаємодіють як рівноправні вузли, а узгодженість їхньої роботи ґрунтується на внутрішній механіці кожного модуля, яка діє за схемою «тригер → втручання → відновлення» (trigger → intervention → recovery);

обґрунтовано принцип інтердисциплінарної когнітивної інтеграції (ІКІ*)* як методологічну основу дослідження і виведено з нього коефіцієнт когнітивної економії ККЕ, що співвідносить відтворення змісту (IR) з когнітивним навантаженням (BKN) в одному показнику раціональності використання ресурсу; на матеріалі дискурсів 2014–2025 рр. виявлено жанрові закономірності функціонування когнітивної архітектури перекладача і запропоновано типологію шести прагматичних адаптаційних стратегій: пом'якшення, емпатії, інтенсифікації, компресії, експлікації і культурної медіації;

розроблено архітектуру МБІУП із п'яти взаємопов'язаних модулів: когнітивного (CI), дискурсивно-функціонального (DF), культурно-соціолінгвістичного (CSL), технологічного (TI) і безпеково-комунікативного (SB), а також дев'яти аналітичних індексів: EVS (ear-voice span), BKN (баланс когнітивного навантаження), ККЕ (коефіцієнт когнітивної економії), IR (індекс відтворення змісту), ЕКЕ (емоційно-когнітивна рівновага), IDA (індекс дискурсивної адаптації), КСЕ (коефіцієнт культурної еквівалентності), IBS (індекс безпеково зумовленого відбору), КТІ (коефіцієнт технологічної інтеграції), чотири з яких (ККЕ, IDA, КСЕ, IBS) входять до інтегрального показника якості Q;

сформульовано й операціоналізовано аналіз відновлення на рівні епізоду як основний аналітичний прийом дослідження якості синхронного перекладу: одиницею аналізу замість усереднених показників виступу стає короткий часовий фрагмент тривалістю 5–15 секунд, у межах якого фіксуються тригер і реакція перекладача на нього, а в разі дестабілізації і траєкторія відновлення;

уперше в українському перекладознавстві класифіковано три типи траєкторій відновлення в синхронному перекладі з числовими порогами: A_quick (відновлення до 5 секунд), B_sustained (5–12 секунд), C_failed (рух до норми не завершився протягом 12 секунд); серед 762 епізодів масиву з вимірюваною траєкторією відновлення на них припадає відповідно 41,3 %, 53,7 % і 5,0 %;

окремим результатом є визначення метакогнітивної регуляції як функції контролю, розподіленої між модулями моделі; з нею пов'язані вибір втручань у критичних епізодах і час їх застосування: коли розширити EVS, як побудувати профіль самовиправлень, чи застосовувати компресію;

уперше в українському перекладознавстві розроблено операціональну типологію 41 механізму реалізації прагматичних стратегій синхронного перекладу з лінгвістичними маркерами і, для більшості з них, прикладами реалізації;

уперше для англійсько-українського синхронного перекладу запропоновано нормативні діапазони основних когнітивних показників для п'яти типів дискурсу (дипломатичного, парламентського, воєнного, гуманітарного й економічного) з трьома зонами функціонування: норма, допустима варіативність, дестабілізація; показано, що поняття норми у синхронному перекладі є жанрово специфічним;

емпірично показано, що багатовимірність системи індикаторів сумісна з інтегральною передбачуваністю якості: індикатори МБІУП не зводяться до однієї шкали (блокова структура внутрішньої узгодженості), а чотири з них, об'єднані в інтегральний показник Q, передбачають еталонну оцінку якості на рівні $R^2 = 0{,}76$; такий результат обґрунтовує дворівневу будову моделі, яка зберігає діагностичну деталізацію і містить інтегральний показник якості для порівняння і ранжування;

сформульовано п'ятирівневу типологію регулятивної зрілості перекладача (реактивний, компенсаторний, балансований, адаптивний, стабільний рівні) як діагностичний інструмент: кожен рівень охарактеризовано вимірюваними параметрами і типовою поведінкою в критичних епізодах; типологію запропоновано для перевірки в подальших дослідженнях; за нашим припущенням, вирішальним чинником переходу між рівнями є цілеспрямований метакогнітивний тренінг; тривалість практики сама по собі такого переходу не гарантує;

удосконалено класифікацію когнітивних стратегій і тактик синхронного перекладу завдяки введенню різновидів контрольованої компресії (компресійно-реструктуризаційного, компресійно-симетричного, компресійно-категоричного, компресійно-афективного), підвидів експлікації (уточнювального, розгортального, категоричного, релігійно-перформативного) і категорії когнітивної економії, а також завдяки опису антиципації і прагматичної адаптації як комплементарних регулятивних механізмів; методику епізодного аналізу когнітивних параметрів синхронного перекладу, що дає змогу точніше виявляти закономірності відновлення, механізми стабілізації і регулятивні стратегії перекладача в реальному часі; понятєво-категорійний апарат когнітивного перекладознавства завдяки введенню авторських термінів епізод-викид, серія епізодів, регулятивне втручання, профіль регулятивної зрілості перекладача, аналіз відновлення, когнітивний профіль перекладача, нормативний діапазон, методика тренінгу, диференційована за стратегіями; концепцію якості усного синхронного перекладу як багатовимірної характеристики, яка охоплює динаміку регулятивних рішень і здатність перекладача підтримувати нормативну стабільність у складних умовах;

уточнено поняття якості усного перекладу: якість тлумачиться як характеристика процесу, тобто здатність системи повертатися до нормативного діапазону значень індикаторів після когнітивних тригерів;

дістали подальшого розвитку теоретичні положення моделі зусиль (Effort Models) і гіпотези канатоходця (Tightrope Hypothesis) D. Gile: МБІУП розширює їх до операціонального апарату для епізодного аналізу якості в умовах одночасного мовного, емоційного і технологічного тиску.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що побудовано інтегральну модель усного перекладу, яка зв'язує мовно-смисловий, перекладознавчий, когнітивний і практичний рівні за допомогою єдиного понятєво-

категорійного апарату і системи індикаторів. Принцип ІКІ, сформульований у дисертації, є самостійним методологічним підходом, який можна застосовувати у дослідженнях інших мовних пар, інших жанрів усного перекладу і суміжних галузей міжмовної комунікації. ІКІ дає змогу долати дисциплінарну фрагментацію галузі й будувати дослідницькі процедури, у яких когнітивне, мовне, прагматичне і технологічне аналізуються спільно. На основі епізодної логіки «тригер → втручання → відновлення» (trigger → intervention → recovery) сформульовано концепцію регулятивної зрілості перекладача як можливу теоретичну основу для подальших досліджень професійного розвитку, експертизи і компетентнісних моделей у галузі усного перекладу; концепція розвиває думку S. Kalina про компетентність і як базу, і як мету підготовки перекладача. Уведені авторські категорії (епізод-викид, серія епізодів, траєкторія відновлення, регулятивне втручання, метакогнітивна регуляція як розподілена функція контролю) розширюють понятійний апарат когнітивного перекладознавства і можуть стати відправною точкою для нових емпіричних досліджень. Для подальших досліджень спеціальних теорій усного перекладу, міжмовної комунікації, воєнно-дипломатичного дискурсу і кризових комунікацій МБІУП пропонує методологічну рамку, операціональну систему індикаторів і алгоритм аналізу, що створює передумови для відтворення результатів і їхнього порівняння між дослідженнями.

Практичне значення одержаних результатів пов'язане з використанням МБІУП у підготовці перекладачів. Розроблену методику оцінювання якості і профілі регулятивної зрілості перекладача можна впроваджувати у програми магістерського рівня, зокрема орієнтовані на рамку ЕМТ, і в програми професійного підвищення кваліфікації перекладачів міжнародних інституцій, як-от у тренінги дипломатичних і воєнних перекладачів і в підготовку перекладачів для структур ЄС і НАТО. Методика тренінгу, диференційована за стратегіями на базі МБІУП, створює умови для індивідуалізованої підготовки перекладачів. Протокол ідентифікації і розмітки перекладацьких епізодів за індикаторами МБІУП може стати основою для міжуніверситетських досліджень, розробки навчальних корпусів і перевірки нових моделей оцінювання синхронного перекладу. Нормативні діапазони і профілі регулятивної зрілості після перевірки на ширшій міжуніверситетській вибірці можуть лягти в основу методичних рекомендацій МОН щодо підготовки магістрів зі спеціальності В11 «Філологія» (спеціалізація «Переклад») і кваліфікаційних вимог до перекладачів МЗС і Міноборони України. Результати дисертації впроваджено у навчальний процес підготовки перекладачів кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка під час викладання дисциплін «Основи синхронного перекладу», «Двосторонній усний переклад», «Синхронний переклад» і «Переклад конференцій» для студентів магістерського і бакалаврського рівнів. Розроблені методичні матеріали втілено у трьох навчальних посібниках із синхронного перекладу: «Синхронний переклад. Інститути та організації Європейського Союзу. Частина 1» (Київ, 2015, 216 с.), «Синхронний переклад. Інститути та організації Європейського Союзу. Частина 1»

(доопрацьоване та доповнене видання; Київ, 2019, 247 с.) і «Синхронний переклад. Інститути та організації Європейського Союзу. Частина 2» (Київ, 2024, 227 с.).

На захист виносяться такі положення:

1. Усний синхронний переклад реалізується як динамічна лінгвокогнітивна система, у якій якість перекладацької діяльності визначається здатністю перекладача своєчасно реагувати на критичні епізоди і повертатися до нормативних параметрів роботи зі збереженням комунікативної адекватності.

2. Когнітивна архітектура синхронного перекладу організована за модульним принципом перерозподілу ресурсів. Її утворюють п'ять функціональних модулів: когнітивний (CI), дискурсивно-функціональний (DF), культурно-соціолінгвістичний (CSL), технологічний (TI) і безпеково-комунікативний (SB). Модулі взаємодіють як рівноправні вузли мережевої системи, узгодженість якої забезпечує внутрішня механіка кожного модуля.

3. Модель багатовимірної інтерпретації усного синхронного перекладу (МБІУП) побудовано на методологічній основі принципу інтердисциплінарної когнітивної інтеграції (ІКІ). ІКІ поєднує лінгвокогнітивний, нейрокогнітивний, емоційно-когнітивний, безпековий і технологічний вектори в єдиній аналітичній рамці і дає змогу розглядати синхронний переклад одночасно як мовний, когнітивний, прагматичний, безпеково чутливий і технологічно опосередкований процес.

4. Систему аналітичних індексів МБІУП утворюють дев'ять параметрів: EVS (ear-voice span), BKN (баланс когнітивного навантаження), ККЕ (коефіцієнт когнітивної економії), IR (індекс відтворення змісту), ЕКЕ (емоційно-когнітивна рівновага), IDA (індекс дискурсивної адаптації), КСЕ (коефіцієнт культурної еквівалентності), IBS (індекс безпеково зумовленого відбору) і KTI (коефіцієнт технологічної інтеграції). Прогностичну силу чотирьох із них (ККЕ, IDA, КСЕ, IBS) щодо еталонної оцінки якості Q_expert підтверджено регресійним аналізом ($R^2 = 0{,}76$; $p < 0{,}001$) на матеріалі 2021 епізоду англійсько-українського та українсько-англійського синхронного перекладу; внутрішня відтворюваність розмітки (test-retest) становить κ Коена = 0,83.

5. Якість усного синхронного перекладу має дворівневу структуру. На діагностичному рівні вона багатовимірна і не зводиться до єдиної шкали, оскільки процесуальні, дискурсивні, культурні і безпекові індикатори вимірюють відносно самостійні аспекти діяльності. На інтегральному рівні ці аспекти складаються у передбачуваний показник якості Q, провідним предиктором якого є коефіцієнт когнітивної економії (стандартизований $\beta = 0{,}82$; парна кореляція з еталонною оцінкою $r = 0{,}82$); решта індикаторів зберігають самостійний внесок.

6. Шість прагматичних стратегій перекладацького втручання (пом'якшення, емпатія, інтенсифікація, компресія, експлікація, культурна медіація) становлять операційний рівень модулів CI, DF і CSL. Частки стратегій різняться між жанрами, а їхні когнітивні профілі близькі й розходяться лише за окремими вимірами. Вибір стратегії не визначає підсумкової якості, оскільки середні значення Q майже рівні за всіма стратегіями. Тому діагностичним орієнтиром ми вважаємо доречність і своєчасність застосування стратегії у конкретному епізоді.

7. У синхронному перекладі діє принцип когнітивної економії: приріст часової затримки EVS не перетворюється на приріст відтворення змісту, тому подовження EVS знижує економію ресурсу. Оскільки ККЕ є похідною величиною (ККЕ = IR / BKN, де BKN містить нормований EVS), зв'язок r(EVS, ККЕ) = −0,86 виражає внутрішню узгодженість системи індексів. Цей зв'язок має близьку силу в усіх п'яти типах дискурсу (r від −0,81 до −0,90) і в обох напрямах перекладу, бо індекс відтворення змісту IR утримується на стельовому рівні (середнє 0,94; SD 0,01–0,02 за напрямами перекладу, табл. 3.8 дисертації) незалежно від навантаження. Метакогнітивна регуляція діє як розподілена між модулями функція контролю, що координує базові когнітивні процеси в реальному часі і позначається на виборі регулятивних втручань і часі їх застосування; опосередковано її відображає діагностичний показник когнітивної стабільності CS, пов'язаний з якістю через коефіцієнт когнітивної економії (пряма кореляція з Q, r = 0,16).

8. Нормативні діапазони основних індикаторів МБІУП (норма, допустима варіативність, ознаки дестабілізації) диференційовані за п'ятьма жанровими кластерами. На їхній основі побудовано профільно-орієнтовану методику аналізу й оцінювання якості англійсько-українського синхронного перекладу за п'ятьма рівнями регулятивної зрілості перекладача: реактивним, компенсаторним, балансованим, адаптивним і стабільним. Ці діапазони запропоновано як основу критерійного оцінювання якості і проєктування тренінгових та сертифікаційних процедур.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є цілком самостійною науковою працею. З 28 публікацій за темою дисертації 26 є одноосібними, дві виконано у співавторстві: один навчальний посібник (із С. Кабановою) і одна стаття у фаховому виданні (із С. Шевелем); внесок здобувача в обох публікаціях стосується концептуальної теоретичної рамки, авторської аналітики та методології дослідження. Концепція моделі багатовимірної інтерпретації усного синхронного перекладу (МБІУП), методологічна рамка інтердисциплінарної когнітивної інтеграції (ІКІ), система дев'яти аналітичних індексів, формула інтегрального показника якості Q, типологія шести прагматичних стратегій перекладацького втручання, нормативні діапазони показників і профілі регулятивної зрілості перекладача є авторськими розробками. Емпіричну базу дослідження сформовано автором особисто: збір і відбір 2021 епізоду англійсько-українського та українсько-англійського синхронного перекладу 2014–2025 рр. з відкритих джерел інституцій ООН, ОБСЄ, ЄС і НАТО, авторське транскрибування з ручною верифікацією, розмітка за дев'ятьма індикаторами МБІУП і статистична обробка перекладацького масиву. Регресійна модель якості Q, перевірка внутрішньої узгодженості системи індикаторів (α Кронбаха) і відтворюваності розмітки (κ Коена), аналіз траєкторій відновлення критичних епізодів і двонапрямне зіставлення EN→UK і UK→EN – усі ці процедури виконано автором самостійно.

Кандидатська дисертація «Ступені інтерферентності у художньому та нехудожньому перекладі» (спеціальність 10.02.16 – перекладознавство) захищена в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка у 2013 році. Тема докторської дисертації не повторює тематику кандидатської роботи: матеріали і

висновки кандидатської дисертації не дублюють основних положень і результатів цієї роботи.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційного дослідження обговорено на засіданнях кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Концептуальні положення дисертації висвітлено у доповідях на міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях, симпозіумах, семінарах і круглих столах, з-поміж яких: Перша міжнародна конференція «Переклад і мова: компаративні студії» (Київ, 27–28 березня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Індустрія перекладу: теорія в дії» (TITA 2020, Київ, 11–12 грудня 2020 р.) з участю в панельній дискусії «Переклад в Україні: учора, сьогодні, завтра»; VI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми лінгвістичної семантики» (Рівне, 19 листопада 2021 р.); Міжнародна конференція «Літератури та культури в умовах війни» (Київ – Единбург, 5 жовтня 2023 р.); Міжнародна наукова конференція «Українська гуманітаристика в координатах сучасності» (Київ, 14–15 листопада 2024 р.); International Conference «Planning the Future of Ukrainian Studies in Europe» (Варшава, Польща, 26–27 травня 2025 р.); Всеукраїнська наукова конференція «Сучасна філологія: лінгвістика, літературознавство, перекладознавство, фольклор» (Київ, 13–14 листопада 2025 р.); International Scientific Conference «Advances in Science, Technology and Society» (Оксфорд, 11 січня 2026 р.); Зимова школа для викладачів усного перекладу, організована спільно з Директоратом з питань усного перекладу та організації конференцій Європейського парламенту (Львів, 19–23 січня 2026 р.); IX Всеукраїнська наукова інтернет-конференція «Текст і дискурс: когнітивно-комунікативні перспективи» (Кам'янець-Подільський, 19–20 лютого 2026 р.); International Scientific Conference «Global Perspectives on Research and Innovation» (Амстердам, Нідерланди, 5 березня 2026 р.); XIII Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу» (Харків, 25 квітня 2026 р.); 18-та Міжнародна науково-практична конференція «General and Specialist Translation / Interpreting: Theory, Methods, Practice» (Київ, 29–30 квітня 2026 р.). Окремі положення дослідження апробовано під час наукових стажувань в Університеті Крістіана Альбрехта в Кілі (Німеччина) у травні 2023 року і в червні 2024 року.

Публікації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження висвітлено у 28 наукових публікаціях (із них – 26 одноосібних), з яких: 3 статті – у виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах Web of Science Core Collection і Scopus, зокрема одна стаття у журналі категорії Scopus Q2; 17 статей у наукових фахових виданнях України категорії «Б»; 5 публікацій матеріалів конференцій і 3 навчальних посібники з усного синхронного перекладу, в яких апробовано методику лінгвокогнітивних тренінгів синхроністів. Загальний обсяг публікацій становить близько 43 друкованих аркушів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (399 позицій) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 625 сторінок,

з яких 401 сторінка основного тексту, що містить 27 таблиць і 6 рисунків. Робота містить дев'ять додатків, у яких подано список джерел ілюстративного матеріалу (217 позицій), словник основних понять і термінів МБІУП, зведену типологію стратегій та механізмів їх реалізації, модель діагностичного інструменту регулятивної зрілості перекладача, ілюстративний корпус перекладацьких епізодів МБІУП, жанрову диференціацію прагматичних стратегій МБІУП, поведінку моделі на серіях послідовних епізодів, тренінгові цикли за стратегіями МБІУП, список публікацій за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дослідження.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовано вибір теми, її актуальність, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт і предмет, теоретичну і методологічну основу, схарактеризовано матеріал і методи дослідження, окреслено наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію та публікації, описано структуру роботи. У Вступі сформульовано гіпотезу дослідження: якість англійсько-українського синхронного перекладу визначається насамперед регулятивною здатністю перекладацької когнітивної системи, а сумарний обсяг перекладацьких трансформацій і ступінь буквальної (verbatim) відповідності оригіналу важать менше. Якщо це припущення справджується, то когнітивні, дискурсивні, культурні і безпекові параметри перекладацького рішення разом матимуть значущу прогностичну силу щодо еталонної експертної оцінки якості перекладу (технологічний параметр події враховуємо як контрольний); траєкторії відновлення, тобто способи повернення до нормативного режиму після критичних епізодів, виявлятимуться систематично відмінними залежно від афективної інтенсивності вхідного тексту, а прогностична сила цих параметрів зберігатиметься впродовж усього досліджуваного хронологічного діапазону і в обох напрямах перекладу.

У першому розділі *«Теоретико-методологічні основи лінгвокогнітивного дослідження усного синхронного перекладу»* ми показуємо, як перекладознавство відходило від оцінювання якості через підрахунок помилок і поступово переходило до її розуміння як характеристики процесу. Синхронний переклад пройшов у перекладознавстві шлях від лінгвоцентричних описових моделей до міждисциплінарного когнітивного аналізу. D. Gerver і B. Moser побудували перші процесуальні моделі; D. Gile заклав підстави для розуміння перекладу як розподілу обмежених ресурсів у часі (модель зусиль, гіпотеза канатоходця), і цю лінію продовжив K. Seeber. R. Setton у ментально-репрезентаційній моделі поєднав теорію сенсу D. Seleskovitch з психолінгвістичним апаратом релевантнісної прагматики. Нейровізуалізаційні дослідження A. Hervais-Adelman і експериментальна перевірка антиципації (A. Chmiel; R. Amos, K. Seeber і M. Pickering) розширили емпіричну базу галузі, а праці H. Risku і R. Sannholm про ситуативну і розподілену когніцію показали, що когніція перекладача розподілена між людиною, технологією і соціальним контекстом.

Українська школа перекладознавства пройшла шлях від лінгвістичної і комунікативної традиції через когнітивний поворот до дослідження перекладу в умовах воєнного і дипломатичного навантаження (підрозділ 1.3.4). Для МБІУП методологічно значущі концепція творчості у перекладі О. В. Ребрія, яку в моделі перенесено в режим реального часу, стратегічна типологія Т. П. Андрієнко з поділом на глобальні і локальні стратегії, психолінгвістична модель С. В. Засєкіна, інституційний напрям Р. В. Поворознюк і синергетична модель перекладу М. С. Дорофеєвої. Окремо розглянуто глобалізацію дослідницького поля і східноазійські підходи, зокрема модель мовного і процесуального контролю Y. Dong і P. Li, на яку спирається когнітивний модуль МБІУП.

Із цього огляду постає методологічна позиція дисертації: якість синхронного перекладу аналізуємо за динамікою відновлення після критичних епізодів, тобто за здатністю системи повертатися до нормативного діапазону. Ця позиція обґрунтовує авторський принцип інтердисциплінарної когнітивної інтеграції (ІКІ) і вибір перекладацького епізоду з внутрішньою логікою тригер → втручання → відновлення як основної аналітичної одиниці всього дослідження.

Окремий *підрозділ (1.3.4.1)* присвячено психолінгвістичному виміру воєнного контексту після 2014 року: етичному стресу перекладача в ситуаціях конфлікту між лояльністю до першоджерела, вимогами аудиторії і власними ціннісними настановами, а також типології психолінгвістичних деформацій у перекладі воєнної прози (нормалізація, імплікація, емоційна ампліфікація, спрощення). Ці явища стали теоретичним контекстом для аналізу прагматичних стратегій у Розділі 4. Огляд технологічного виміру (підрозділи 1.4 і 1.6) показав, що технологія не знижує когнітивне навантаження автоматично: інструмент полегшує роботу передусім тоді, коли його використання досягло рівня автоматизму, а в початківців і в дистанційному форматі може збільшувати навантаження. Тому КТІ включено до МБІУП як контрольний параметр рівня події.

У підрозділі 1.5 когнітивно-регулятивну архітектуру синхронного перекладу описано як єдину систему, у якій антиципація, робоча пам'ять, увага і метакогнітивний моніторинг, інгібіція та емоційна регуляція діють як взаємопов'язані процеси. Кожен механізм отримав відповідний індикатор у МБІУП: антиципацію відображає ear-voice span (EVS), робочу пам'ять – коефіцієнт когнітивної економії (ККЕ), метакогнітивний моніторинг – частота самовиправлень і заповнених пауз, інгібіцію – імовірно, ККЕ та індекс емоційно-когнітивної рівноваги (ЕКЕ), емоційну рівновагу – ЕКЕ. Ця архітектура визначає склад індикаторів МБІУП; повне її розгортання подано в Розділі 2.

Другий розділ *«Теоретичні засади та структура моделі багатовимірної інтерпретації усного синхронного перекладу»* розгортає мережеву теоретичну архітектуру моделі. На початку розділу обґрунтовано три методологічні принципи побудови МБІУП: інтегрованість, динамічність і нормативну орієнтованість, згідно з якою якість визначається здатністю системи повертатися до стабільного режиму після критичного епізоду (recovery quality). Концептуальну основу МБІУП утворюють дві взаємодоповнювальні лінії когнітивного перекладознавства. Перша, обґрунтована S. Halverson, пояснює регулярності перекладу асиметріями в

когнітивній організації білінгвальної системи; друга, ресурсно-регулятивна (G. V. Chernov, D. Gile, K. Seeber), переносить аналіз на перебіг перекладу в реальному часі. МБІУП розширює цю когнітивну основу дискурсивним, культурним, технологічним і безпековим вимірами, тому п'ять модулів моделі описують усю мережу обмежень, з яких структура білінгвальної когнітивної системи є лише одним із рівноправних складників.

Структуру моделі утворюють п'ять функціональних модулів. Когнітивний модуль (CI) описує функціонування ресурсного апарату перекладача (антиципації, робочої пам'яті, уваги, інгібіції) у реальному часі; його основним індикатором є баланс когнітивного навантаження BKN, що поєднує часову затримку (EVS), темп мовлення, частоту заповнених пауз і самовиправлень та інформаційну щільність вхідного потоку. Дискурсивно-функціональний модуль (DF) оцінює, наскільки перекладацькі рішення відповідають жанровим, інституційним і прагматичним нормам конкретної комунікативної ситуації; його індикатор – IDA, індекс дискурсивної адаптації. Культурно-соціолінгвістичний модуль (CSL) фіксує здатність перекладача відтворювати культурно марковані одиниці без втрати референції; його індикатор – KCE, коефіцієнт культурної еквівалентності. Технологічний модуль (TI) описує вплив технологічного середовища на профіль навантаження; його індикатор – KTI, коефіцієнт технологічної інтеграції. Безпеково-комунікативний модуль (SB) фіксує рішення перекладача, мотивовані юридичним, політичним або репутаційним ризиком; його індикатор – IBS, індекс безпеково зумовленого відбору.

Вхідними величинами для розрахунку похідних індексів є первинний індекс EVS (ear-voice span) і чотири базові процесуальні метрики: Tempo (темп мовлення), Pause (частота заповнених пауз), SR (частота самовиправлень) і Density (інформаційна щільність). Інтегральний показник якості Q обчислюється як регресійна комбінація чотирьох індикаторів-предикторів: $Q = \text{const} + w_1 \cdot \text{ККЕ} + w_2 \cdot \text{IDA} + w_3 \cdot \text{KCE} + w_4 \cdot \text{IBS}$, де ваги w_1–w_4 калібровано на тренувальній підвибірці і перевірено на тестовій; KTI до регресійної моделі не входить і діє як контрольний параметр рівня події, бо його варіативність пов'язана з форматом події і від рішень перекладача в епізоді не залежить. Каліброване рівняння має вигляд $Q_est = 3{,}71 + 2{,}12 \cdot \text{ККЕ} - 1{,}87 \cdot \text{IDA} + 1{,}78 \cdot \text{KCE} + 1{,}94 \cdot \text{IBS}$. Індикатори МБІУП, за одним винятком, позначаємо латинськими абревіатурами задля зрозумілості міжнародному читачеві й однаковості в системі: EVS і IR спираються на усталені конструкти усного перекладознавства, BKN, ККЕ, EKE, IDA, KCE, KTI і IBS є авторськими операціоналізаціями. Винятком є ККЕ, який позначаємо кирилицею для відмежування від суміжних англомовних понять з подібним значенням.

Як окрему змінну-модератор ми ввели Emotion_index, що фіксує емоційну інтенсивність вхідного тексту за шкалою від 0 до 5. Рівні 0, 1, 3 і 5 задано якірними прикладами з масиву, рівні 2 і 4 кодуємо як проміжні. Рівень 0 – нейтральне інформаційне повідомлення, констатація факту; рівень 1 – низька афективність, програмно-інституційний регістр; рівень 3 – середня афективність, ціннісно-безпекова вага формулювання без образів насильства; рівень 5 – максимальна афективність: смерть, кровопролиття, екзистенційна загроза.

Emotion_index і емоційно-когнітивна рівновага ЕКЕ вимірюють різні речі. Перший описує властивість стимулу, друга – реакцію перекладача на цей стимул. Розведення цих двох величин відокремлює вплив матеріалу від відповіді перекладача. До регресійної моделі Q Emotion_index як предиктор не входить: його використано для групування епізодів за рівнем емоційного навантаження і як знаменник у формулі ЕКЕ.

Часовий вимір когнітивного навантаження операціоналізовано через індекс TLI (Temporal Load Index) як відношення тривалості активного інтервалу тригер→відновлення конкретного епізоду до середньої тривалості цього інтервалу по масиву (TLI = t_e / t̄, де t̄ = 7,99 с; повне сегментоване вікно епізоду має середню тривалість 10,5 с; підрозділ 3.2.3). Рівняння регресії BKN = 0,202 + 0,958 × TLI має R^2 = 0,733 ($p < 0,001$): приблизно 73 % варіативності BKN пов'язано з тривалістю активного інтервалу, і частину цього зв'язку задає сама процедура сегментації. Зв'язок зберігається в усіх п'яти жанрових кластерах (R^2 від 0,615 до 0,832). TLI є допоміжним індикатором часового виміру когнітивного модуля CI і до системи дев'яти індексів МБІУП не входить. Терцильний аналіз масиву за цим індексом показав монотонний спад якості з подовженням епізоду: короткі епізоди дають середню формульну оцінку 7,34, середні 6,85, довгі 6,27. Різниця між крайніми терцилями становить 1,07 одиниці шкали Q_est, а монотонна залежність зберігається в усіх жанрах і в обох напрямах перекладу.

Епізодний аналіз відновлення як основний аналітичний прийом моделі обґрунтовано у *підрозділі 2.3.* Епізод визначено як часово обмежений фрагмент тривалістю 5–15 секунд, який розглядаємо за базовою схемою тригер → втручання → відновлення. У ній вирізняємо п'ять послідовних моментів (тригер, перевантаження, втручання, відновлення і стабілізацію), причому перевантаження і відновлення реалізуються не в кожному епізоді. Тригер – це локальний чинник, що різко підвищує когнітивне або прагматичне навантаження; втручання – регулятивна реакція перекладача (компресія, реформулювання, відтермінування продукування, самовиправлення, генералізація, часткове опущення, реструктуризація синтаксичної послідовності); у вузькому процесуальному сенсі відновлення настає, коли протягом 12 секунд після втручання BKN повертається до бенчмаркового діапазону 1,00–1,32. За домінантним станом кожен епізод масиву віднесено до однієї з трьох фаз: тригера, флуктуації або відновлення. За часом повернення до норми виокремлено три типи траєкторій відновлення: A_quick (до 5 секунд), B_sustained (5–12 секунд) і C_failed (рух до норми почався, але не завершився протягом 12 секунд). Такий підхід до аналізу відновлення бере початок у статті автора 2016 року, де описано чотири стадії перекладацької концентрації (concentration gain, loss, shift, regain) і закладено базові елементи аналізу відновлення, подані якісно, без кількісної формалізації.

Тригер у МБІУП не є однорідною категорією. За природою чинника, що підвищує навантаження, і за модулем, який на нього відповідає, ми виокремлюємо п'ять регулятивних доменів.

Антиципаційний домен відповідає на темп і синтаксичну складність: перекладач прогнозує наступний сегмент за контекстуальними і жанровими маркерами, чим скорочує ear-voice span. Роботу цього домену фіксуємо через EVS

та IR. Компресійно-регулятивний домен реагує на інформаційну щільність і темп. Ефективна компресія утримує IR у смузі 0,85–0,95 за зниження BKN; некерована знижує IR нижче 0,80 і реєструється як збій траєкторії відновлення. Прагматично-адаптаційний домен вмикають модальність, регістр і дипломатичний тиск. Перекладач нейтралізує категоричні оцінки, пом'якшує формулювання, переносить емоційне навантаження зі змістового рівня на просодичний. Показником цього домену є індекс дискурсивної адаптації IDA; для епізодів із високим Emotion_index стабільність процесу додатково описує EKE. Культурно-медіативний домен працює з алюзіями, релігійними референтами, маркерами ідентичності і символами спротиву: теоретично експлікація і функціональна заміна мали б утримувати KCE у межах 0,75–0,90, а стратегічна нейтралізація знижувати його до 0,50–0,70; у масиві критичних епізодів середній KCE для експлікації і культурної медіації становить 0,64, але з теоретичними діапазонами це середнє прямо не зіставляється: пороги KCE калібровано на протокольних сегментах без явних тригерів, а масив складається з критичних епізодів. Безпеково-чутливий домен активують політичний, юридичний і репутаційний ризики; сюди належать семантична нейтралізація сензитивної лексики, деперсоналізація обвинувачень, переведення прямого звинувачення в гіпотетичну модальність і відтермінування продукування задля контролю кінцевого формулювання.

Доменів і модулів однаково по п'ять, але відповідність між ними не є взаємно однозначною. Когнітивний модуль обслуговує два домени одразу, антиципаційний і компресійно-регулятивний, бо відповідає і за випереджальну обробку, і за керування ресурсом. Технологічний модуль працює як контрольний параметр рівня події і власного домену втручання не утворює: перекладач не регулює платформу й апаратне середовище так, як регулює когніцію, дискурс, культуру чи безпеку.

Домени не є взаємовиключними і не ранжуються за якістю. У реальному епізоді перекладач діє в кількох одночасно: антиципаційний працює фоново в кожній обробці, прагматично-адаптаційний і безпеково-чутливий часто співактивуються під час перекладу дипломатичних заяв, культурно-медіативний підключається щоразу, коли трапляється історична референція. Якість визначає відповідність реакції природі тригера й успішність відновлення, а сам вибір домену її не задає.

Підрозділ 2.7 присвячено напряму перекладу EN↔UK як модератору параметрів моделі. Напрями EN→UK і UK→EN становлять два структурно відмінні режими: типологічно (різний порядок слів, синтаксична компактність), прагматично (асиметрія регістрових і модальнісних норм у дипломатичному дискурсі) і технологічно (нерівномірність CAI/ASR-ресурсів). Тому напрям перекладу обґрунтовано як системний модератор, що може впливати на регресійні ваги індикаторів, не змінюючи структурної архітектури моделі; цю гіпотезу перевірено в підрозділі 3.6.6. У підрозділі 2.6 обґрунтовано дидактичні і прикладні імплікації МБІУП через три концентричні контури регуляції: когнітивно-операційний, комунікативно-дискурсивний і технологічно-безпековий, кожен з яких прив'язаний до конкретних індексів і породжує відповідні дидактичні формати.

Узагальнену архітектуру моделі подано на рис. 1.

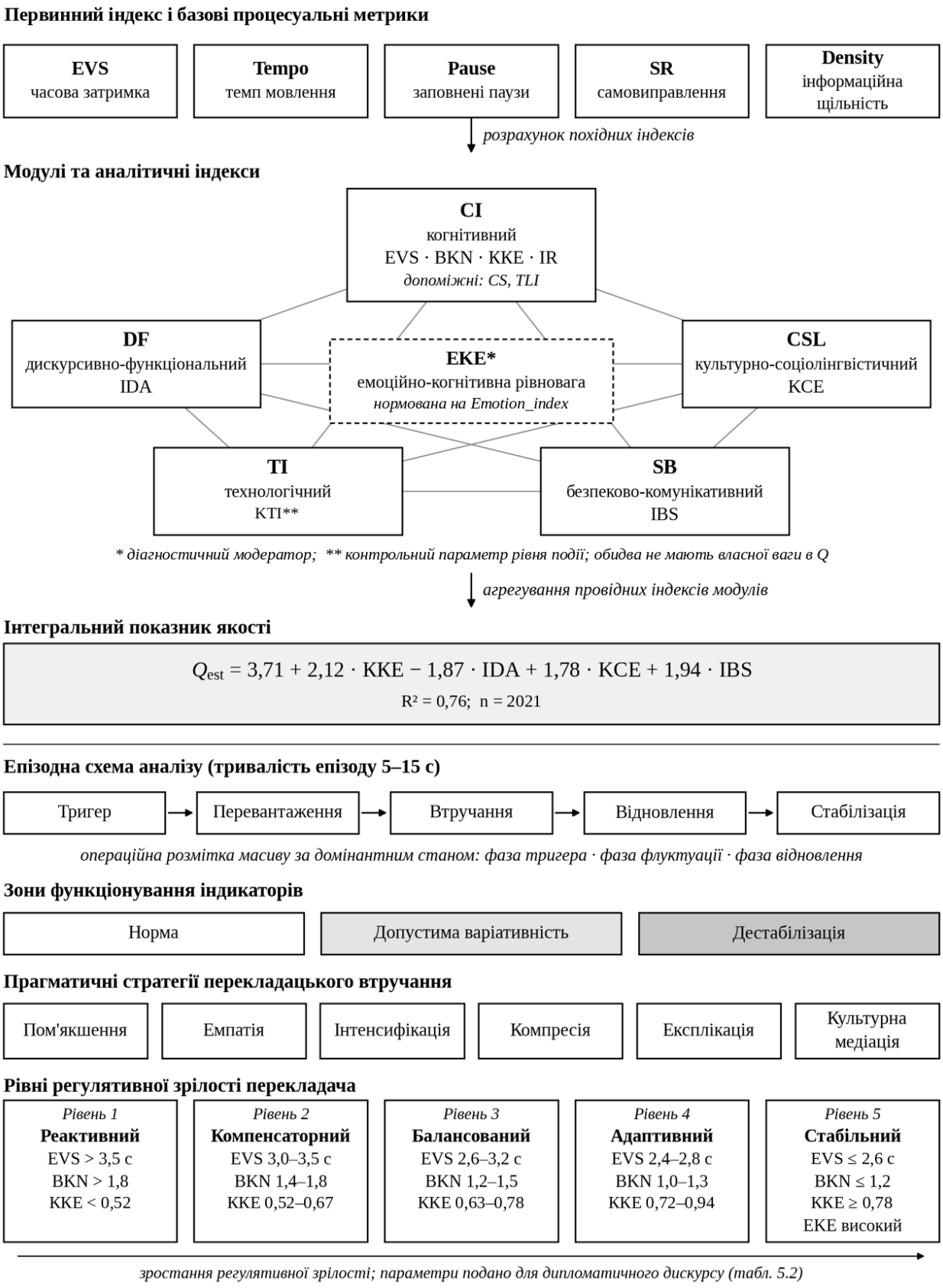

Рис. 1. Архітектура моделі багатовимірної інтерпретації усного синхронного перекладу (МБІУП)

У третьому розділі *«Емпірична верифікація моделі багатовимірної інтерпретації усного синхронного перекладу»* МБІУП застосовано до масиву 2021

епізоду англійсько-українського й українсько-англійського синхронного перекладу 2014–2025 рр. Хронологічна стратифікація матеріалу охоплює три періоди функціонування синхронного перекладу для англійсько-української пари: гібридно-воєнний (2014–2019), пандемічно-дистанційний (2020–2021) і воєнно-кризовий (2022–2025). Жанрово-тематична структура масиву репрезентує дипломатичний, парламентський, воєнний, гуманітарний і економічний кластери. До масиву увійшли виступи українського керівництва на міжнародних майданчиках (Володимира Зеленського, Петра Порошенка, Дмитра Кулеби, Сергія Кислиці та ін.) і промови іноземних посадовців і представників міжнародних інституцій (Урсули фон дер Ляєн, Єнса Столтенберга, Антоніу Гутерреша, Жозепа Борреля, Шарля Мішеля, Джозефа Байдена, Ентоні Блінкена, Емманюеля Макрона, Ангели Меркель, Папи Франциска та інших); повний перелік джерел подано в Додатку А дисертації.

Для виступів, у яких вихідна мова промовця не англійська (А. Меркель і О. Шольц німецькою, Е. Макрон французькою), матеріалом для англійського тексту слугував офіційний англійський канал заходу там, де його запис доступний. Звернення Папи Франциска закодовано як EN→UK за офіційною англомовною версією Ватикану, і до релейної підгрупи їх не зараховано.

Внутрішню узгодженість набору індикаторів перевірено поблоково: α Кронбаха процесуального блоку становить 0,77, результатного 0,62; відтворюваність розмітки за критерієм κ Коена становить 0,83 (test-retest для категоріальних індикаторів). Значення α процесуального блоку значною мірою зумовлене формулами індексів (після вилучення ККЕ воно знижується до 0,62), тому воно характеризує алгебраїчну зв'язність набору і як показник надійності вимірювання не тлумачиться. Результатний блок (0,62) нижчий за поріг 0,70 і відображає відносну самостійність дискурсивного, культурного і безпекового вимірів. Зв'язки всередині блоків приблизно вдвічі сильніші за міжблокові (0,40 і 0,35 проти 0,21), що є стандартним свідченням дискримінантної валідності і підставою для поблокової перевірки. Регресійна модель Q з чотирма предикторами (ККЕ, IDA, КСЕ, IBS) дала $R^2 = 0,76$ ($p < 0,001$). Від'ємна вага IDA описує умовний статистичний зв'язок у моделі, пов'язаний із тісною кореляцією IDA та IBS ($r = 0,68$), і не є доказом негативного впливу адекватних адаптацій на якість; IBS за практично нульової парної кореляції з Q діє в моделі як супресор. Кореляції EVS і BKN з ККЕ ($-0,86$ і $-0,94$) є аналітичним наслідком означення ККЕ = IR / BKN. Емпіричним результатом є кореляція навантаження з еталонною оцінкою якості: $r(EVS, Q) = -0,69$ і $r(BKN, Q) = -0,76$, тобто чим вище навантаження, тим нижча якість; з результатними індикаторами КСЕ та IBS навантаження корелює слабко, з IDA помірно і додатно (0,41–0,45), що не підтверджує каскадного прогнозу Розділу 2. Ці дані, отримані на англійсько-українському матеріалі, узгоджуються з прогнозами гіпотези канатоходця (Tightrope Hypothesis) D. Gile. Модель, калібрована на тренувальній підвибірці ($n = 1415$), дає на тестовій підвибірці ($n = 606$) той самий $R^2 = 0,76$; на дипломатичному, парламентському та економічному кластерах R^2 становить 0,74–0,76, на воєнному і гуманітарному він нижчий (0,67 і 0,50), тому висновок про стабільність моделі на цих двох кластерах попередній (*підрозділи 3.3 і 3.5.4 дисертації*).

Референтні значення індикаторів мають різні джерела. Діапазон EVS 2,5–2,9 с узгоджено з класичними оцінками часової затримки (верхня межа допустимої варіативності для дипломатичного кластера 3,1 с); бенчмарковий діапазон BKN 1,00–1,32 відлічено від медіан бенчмарк-вибірки, яку утворюють перші 100 епізодів дипломатичного кластера, і з нього виведено діапазон ККЕ 0,71–0,94; діапазон IR 0,85–0,95 відповідає вимозі збереження пропозиційного змісту; діапазони IDA 0,10–0,30, КСЕ 0,75–0,90 і IBS 0,20–0,50 калібровано на протокольних сегментах дипломатичного кластера без явних тригерів, тому середні значення масиву критичних епізодів (IDA 0,42, КСЕ 0,65) з ними прямо не зіставляються. Середній EVS масиву (2,12 с) нижчий за референтний діапазон (табл. 3.2 дисертації); диференційовані за п'ятьма жанровими кластерами діапазони подано в Таблиці 5.1 дисертації. Інтегральний показник якості представлено двома шкалами: формульна оцінка Q_est має в масиві реальний діапазон 5,25–8,42 із середнім 6,83, еталонна оцінка Q_expert (авторська, за десятибальною шкалою; зіставлення з нею є перевіркою критеріальної валідності) має середнє 8,15. Кореляція між ними $r = 0,87$ ($R^2 = 0,76$, $p < 0,001$); Q_est є каліброваною похідною шкалою, і на шкалу еталонної оцінки його повертає лінійне перетворення $Q_expert = 5,05 + 0,452 \cdot Q_est$. У масиві ідентифіковано 762 епізоди з вимірюваною траєкторією відновлення (A_quick 315, B_sustained 409, C_failed 38), їх аналіз подано в підрозділі 3.4.4. Частка C_failed зростає з афективною інтенсивністю вхідного тексту: 2,9 % за Emotion_index 0–2, 4,9 % за Emotion_index 3–4 і 9,3 % за Emotion_index 5 ($\chi^2 = 8,00$; $p = 0,018$).

Як модель перетворює один епізод на повний профіль індикаторів, показує наскрізний приклад. Виступ Президента П. Порошенка на спільному засіданні Конгресу США (18 вересня 2014 р., напрям EN→UK): *«There is no way, at no price, and under no condition, that we will ever put up with Crimea's occupation» у перекладі «Ні в який спосіб… ні за яку ціну, ні за яких умов ми не приймемо... ми не… погодимося з окупацією Криму».* Процесуальний рівень дає EVS 2,41 с, BKN 1,19 (у межах нормативного діапазону), IR 0,92, звідки ККЕ = 0,92 / 1,19 = 0,77; це значення лежить у бенчмарковому діапазоні 0,71–0,94, ближче до нижньої межі парламентської норми 0,72–0,85. Індекси результатного рівня обчислюємо в контекстному вікні епізоду: IDA 0,50 (адекватною є половина дискурсивних зсувів вікна; потрійну анафоричну градацію «no way / no price / no condition» кабіна відтворює симетрично і без зсуву), КСЕ 0,75 (усталений відповідник «Крим» зі збереженням референта), IBS 0,38 (безпеково вмотивоване рішення зафіксовано менш ніж у половині безпеково чутливих сегментів вікна; одне з них видно в цитованому відрізку: юридично гострий термін occupation кабіна передає без пом'якшення, «окупацією»). Формульне Q_est = 6,48 за еталонної оцінки Q_expert = 8,18; розходження двох шкал розглянуто в підрозділі 3.5.3.

Хронологічний аналіз 2014–2025 рр. зафіксував зсув середніх значень індикаторів: у воєнно-кризовому періоді (2022–2025) середній EVS нижчий, ніж у гібридно-воєнному (2014–2019): 2,05 с проти 2,35 с; ККЕ вищий (0,91 проти 0,85), а BKN нижчий (1,14 проти 1,22). Період 2020–2021 не включено до зіставлення через малий обсяг підвибірки (104 епізоди). Такий зсув узгоджується з гіпотезою про адаптацію перекладачів до умов кризового дискурсу, хоча частково може

пояснюватися й зміною жанрового складу періодів; пряма перевірка гіпотези потребує контрольованої вибірки тих самих перекладачів у двох періодах і визначена як перспектива подальших досліджень. Регресійна структура моделі при цьому зберігається: вага провідного предиктора практично не змінюється між періодами (w_KKE 0,961 і 0,978) за сталої пояснювальної сили (R^2 0,75 і 0,76), а індекс безпеково зумовленого відбору утримує самостійний внесок в обох періодах (12,2 % і 4,1 % поясненої дисперсії).

Динаміку індикаторів простежено і на окремих епізодах, і на серіях послідовних епізодів у межах однієї промови або сесії перекладу (Додаток Ж). Три відібрані серії засвідчують різні типи динаміки. Звернення Зеленського до Конгресу США (21 грудня 2022 р., 25 епізодів, EN→UK) дає коливальну динаміку: середнє Q 8,00 у діапазоні 7,42–8,54, епізоди підвищеного навантаження чергуються з поверненням до норми. Найвиразніший перехід припадає на стик двох сусідніх епізодів: на найважчому фрагменті про ціну війни BKN сягає максимуму серії 2,00 за EVS 4,20 с і Q опускається до 7,42, а наступний епізод дає відновлення з BKN 0,75 і найвищим Q серії.

Виступи Столтенберга на саміті НАТО в Мадриді (29–30 червня 2022 р., разом 25 епізодів, EN→UK) дають поступово-висхідну динаміку: середнє Q зростає від 7,84 у першій третині до 8,37 в останній, на фіналі BKN опускається до 0,80 за Q 8,85. Тригери тут пов'язані передусім із тематичною вагою формулювань, що відповідає інституційно-програмним виступам з контрольованим темпом і передбачуваною синтаксичною структурою. Звернення Зеленського до Європейського парламенту (1 березня 2022 р., 11 епізодів, UK→EN) дає динаміку тривалої дестабілізації. Серія одразу входить у зону дестабілізації, без етапу стабільного входження: уже на першому епізоді BKN сягає максимуму 2,41, а середнє Q серії (7,66) найнижче серед трьох серій. Стійкого відновлення тут не настає. В афективному згущенні після епізоду 6 записи трансляції фіксують зрив голосу кабінного перекладача (Приклад 40; до одинадцяти епізодів серії цей епізод не зараховано). За безперервного критичного тиску моменти тригера і відновлення зливаються в єдиний режим тривалої дестабілізації замість чергування. Звідси методологічний висновок: успішність перекладу оцінюємо за тим, як система функціонує в часі, а абсолютний рівень Q лишається похідним від цієї динаміки.

Окрему підвибірку становлять епізоди-викиди, де фактична експертна оцінка розходиться з прогнозом моделі більше ніж на півтора стандартних відхилення. У масиві їх 123, тобто 6,1 %: 63 позитивні і 60 негативних. Жодна з груп не є випадковою. Позитивні викиди групуються навколо спільного чинника: перекладач зберігає риторично місткі, упізнавані формули, цінність яких фіксує експертна оцінка, а індексні предиктори її не вловлюють. Механізмів тут два. Перший – риторична фігура (антитеза, паралелізм, хіазм), де симетрія форми сама створює прагматичний ефект. Другий – висока точність формули з високою ціною помилки, тобто дослівне відтворення дат, юридичних і темпоральних маркерів, категоричних зобов'язань. Негативні викиди розпадаються на два кластери: 28 епізодів екстремальної афективної інтенсивності, де експертна оцінка враховує процесуальну продуктивність перекладача разом з емоційно-комунікативною

адекватністю у моментах, що вимагають особливої делікатності, і 32 епізоди технічно складної термінології оборонних систем, юридичних формулювань і фінансових інструментів у поєднанні з високим темпом виступу.

Позитивні викиди окреслюють межу показника Q_est: риторичну вагу збереженої формули вловлює лише експертний контур оцінювання, тому формульну оцінку в моделі доповнює еталонна оцінка Q_expert.

Окремий підрозділ (3.6) присвячено двонапрямному аналізу. У дослідницькому масиві ідентифіковано 1356 епізодів напряму EN→UK і 665 епізодів UK→EN. Регресійні ваги стабільні в обох напрямах для трьох предикторів із чотирьох (відхилення від 0,4 до 9,1 %), R^2 дорівнює 0,75 в обох напрямах, отже, архітектура МБІУП однаково працює в обох напрямах англійсько-української пари. Найбільше відрізняється вага індексу безпеково зумовленого відбору, на 19,3 % нижча в напрямі UK→EN. Вага провідного предиктора w_ККЕ в обох напрямах практично однакова (0,976 і 0,980); ці ваги належать моделям, каліброваним на еталонну оцінку Q_expert; коефіцієнт 2,12 при ККЕ у наскрізній формулі належить моделі Q_est, тому їхні абсолютні величини між собою не зіставляються.

Якісний аналіз епізодів виявляє стратегічну асиметрію між напрямами: у EN→UK переклад тяжіє до експлікаційно-уточнювальної стратегії (перекладач трансформує лаконічні англійські структури в розгорненіші українські, з диференціацією синонімів і експлікацією імпліцитних значень), у UK→EN – до компресії та синтаксичного вирівнювання (перекладач стискає розгорнені українські структури в коротші англійські, з елімінацією дубльованих елементів). Частоти стратегій окремо за напрямами не зведено, тому асиметрію описано якісно. Для підготовки конференційних перекладачів з цього випливає, що диференційоване тренування у двох напрямах може сприяти формуванню симетричної професійної компетентності. Окремо розглянуто інтерактивні формати, де перекладач працює в обох напрямах поспіль; на матеріалі спільної пресконференції у Білому домі (21 грудня 2022 р.) показано перемикання напряму в межах однієї відповіді того самого промовця і добудовування обірваної конструкції в кабіні.

У четвертому розділі *«Лінгвокогнітивні стратегії синхронного перекладача в кризовому інституційному дискурсі»* перевірено й операціоналізовано типологію шести прагматичних стратегій синхронного перекладу. Базова стратегія прямого відтворення охоплює 61,9 % масиву; на шість прагматичних стратегій із власними наборами механізмів і близькими когнітивними профілями припадає 38,1 %: пом'якшення (6,8 %), емпатія (8,7 %), інтенсифікація (4,5 %), компресія (7,4 %), експлікація (5,8 %), культурна медіація (5,0 %). Частки заокруглено до десятої.

Стратегію пом'якшення розглянуто як одну з типових прагматичних операцій дипломатичного перекладу: перекладач знижує інтенсивність висловлювання у відповідь на такі тригери, як категоричність, конфронтаційність, прямота вимог, щоб зберегти комунікативну продуктивність обміну в інституційному середовищі. Інтенсифікація є стратегією, зворотною до пом'якшення; вона реалізується через лексичну експансію, метафоричне розгортання, підвищення категоричності

модальності і риторичну ампліфікацію і характерна для мобілізаційного, парламентського і мотиваційного дискурсу. Емпатія за спрямованістю відрізняється від пом'якшення і працює з афективно зарядженим матеріалом; її операціоналізовано як підтримання Q за високих значень Emotion_index і одночасного зниження ЕКЕ, що розглядаємо як непряму ознаку роботи в умовах підвищеного афективного навантаження. Компресія й експлікація утворюють другу пару протилежно спрямованих стратегій: перша ущільнює структуру висловлювання, друга розгортає її через введення семантичного або культурного компонента, відсутнього в поверхневій структурі оригіналу. Культурна медіація відтворює культурно марковані елементи через адаптацію, функціональну заміну або мікроексплікацію.

Регулятивну природу пом'якшення показує контрприклад. У заяві Прем'єр-міністерки Терези Мей у Палаті громад про національну безпеку і росію у зв'язку з отруєнням у Солсбері (Лондон, 26 березня 2018 р.; напрям EN→UK, ефірна кабіна українського мовника) пом'якшений варіант був доступний, але кабіна ним не скористалася. Оцінну пару «indiscriminate and reckless» відтворено повністю, обома членами: «невибірковий та нерозсудливий». Зсув відбувається в іншому місці: аналітичну форму «was responsible for an attempted murder» кабіна передає повнозначним дієсловом дії «вчинила замах на вбивство», підсилюючи агентність держави. Це рішення підсилювальне. IBS епізоду (0,43) вищий за поріг активної безпекової регуляції 0,40 і близький до середнього в масиві (0,44). За Emotion_index 5 епізод має низький EVS (1,93 с), стабільний BKN (0,977) і Q_expert на рівні середнього в масиві (8,15), тобто заряджений матеріал опрацьовано без перевантаження. Регулятивна функція епізоду полягає у відмові від пом'якшення.

Кожна стратегія отримала лінгвокогнітивну типологію механізмів реалізації: шість механізмів емпатії і по сім у кожній із решти п'яти стратегій, разом 41 механізм. Категорію деагентивізації, обґрунтовану в попередніх працях автора, операціоналізовано в МБІУП як механізм пом'якшення.

Роботу культурно-медіативного домену показує звернення Зеленського до Палати громад Великої Британії (8 березня 2022 р., UK→EN; Приклад 9, підрозділ 3.4.2), побудоване на черчиллівській формулі з промови 4 червня 1940 року. Алюзія діє в англійському рядку сильніше, ніж в українському оригіналі, бо звучить мовою першоджерела, і кабіна відтворює черчиллівський каданс. Ціна цього рішення видна в переліку: оригінал називає шість місць боротьби, англійський рядок утримує чотири, і поза ним лишаються «у містах і селах» і «на пагорбах»; утрачено той член, яким закінчується сам черчиллівський період. КСЕ при цьому лишається на рівні середнього в масиві (0,65), отже, кількісний індекс не охоплює повністю ваги відтвореного інтертекстуального містка.

Порівняльний аналіз когнітивних профілів виявив, що стратегії розподіляються вздовж двох когнітивних осей. Перша вісь – часового навантаження: найнижче EVS мають компресія (2,06 с) і інтенсифікація (2,09 с), найвище – емпатія (2,24 с) і експлікація (2,20 с). Нижчий EVS інтенсифікації узгоджується з дією попередньо сформованих лексичних «фільтрів», а для компресії дані масиву не дають змоги розвести причину і наслідок: нижчий EVS може бути і умовою, і

наслідком компресії; емпатія утримує афективну архітектуру оригіналу, експлікація потребує часу на розгортання імпліцитного змісту. Друга вісь – емоційно-когнітивної рівноваги: найвище значення ЕКЕ має експлікація (2,47), найнижче – інтенсифікація (2,21), решта стратегій тримаються близько до середнього по масиву (2,26). Підвищений ЕКЕ експлікації узгоджується з тим, що вона трапляється переважно у спокійніших, культурно й історично насичених сегментах із нижчим Emotion_index, тож це зіставлення характеризує передусім матеріал; знижений ЕКЕ інтенсифікації пов'язаний з найгострішим конфронтаційним матеріалом. Діапазони обох показників між стратегіями вузькі (EVS 2,06–2,24 с, ЕКЕ 2,21–2,47), тому стратегія зміщує когнітивний профіль епізоду лише локально, а сам профіль, імовірно, більше залежить від матеріалу.

Зіставлення дає три теоретичні узагальнення. Перше стосується вузькості міжстратегійних відмінностей: Q тримається в межах 8,10–8,19, KCE у межах 0,64–0,65, IDA у межах 0,41–0,42, IBS у межах 0,42–0,45, тож вибір стратегії не визначає якості епізоду. Друге стосується перепаду навантаження між фазами: для всіх шести стратегій перепад BKN між епізодами фази тригера і фази відновлення близький за величиною (0,65–0,77); найбільший він у компресії (−0,765), найменший у культурній медіації (−0,649). Оскільки фази є класами епізодів, перепад описує відмінність між класами і не показує дії стратегії всередині окремого епізоду. Третє стосується зв'язку стратегічного вибору з жанром: жанр формує очікування щодо прийнятного рівня адаптації, культурної специфіки і прагматичної гостроти, а відмінності в частках стратегій між жанрами мають описовий характер.

Частки стратегій подано від обсягу кожного жанру (табл. 4.9 дисертації). Емпатія найчастіша в економічному (12,2 %), воєнному (11,5 %) і гуманітарному (10,9 %) кластерах. Компресія найвища у воєнному жанрі (10,1 %), експлікація в економічному (8,1 %), культурна медіація в гуманітарному (7,1 %) і економічному (6,4 %), а у воєнному вона майже не представлена (0,7 %). Пом'якшення та інтенсифікація розподілені рівномірніше, з невеликими піками в парламентському (7,5 % і 5,0 %) і дипломатичному (7,4 % і 4,9 %) кластерах.

У п'ятому розділі *«Нормативні діапазони, профілі регулятивної зрілості та практичні імплікації МБІУП»* запропоновано нормативні діапазони когнітивних показників для п'яти типів дискурсу. Для EVS, BKN і ККЕ задано три зони функціонування (норма, допустима варіативність, дестабілізація) з перехідною смугою між другою і третьою, для IDA, KCE та IBS – нормативний поріг або діапазон; поріг дестабілізації позначає межу, за якою локальна дестабілізація перетворюється на каскадну. Показано, що поняття норми в синхронному перекладі є жанрово-специфічним: EVS близько 3,3 с у воєнному дискурсі лишається нормативним значенням, а в дипломатичному кластері вже виходить за верхню межу допустимої варіативності (3,1 с). Найвужчі діапазони має економічний дискурс (за EVS і BKN), за BKN нарівні з ним дипломатичний і парламентський, що пов'язано зі структурною передбачуваністю текстів цих жанрів. Воєнний дискурс має найширші діапазони EVS і BKN (за BKN нарівні з гуманітарним), оскільки враховує емоційну насиченість, термінологічну щільність і непередбачуваність темпу мовлення. Зведені жанрові діапазони індикаторів подано як нормативну

пропозицію в Таблиці 5.1 дисертації, а параметри регулятивної зрілості перекладача – у Таблиці 5.2 як узагальнені межі, які для конкретного жанру уточнюються за Таблицею 5.1.

Виокремлено п'ять рівнів регулятивної зрілості перекладача – реактивний (EVS > 3,5 с, BKN > 1,8, ККЕ < 0,52), компенсаторний, балансований, адаптивний, стабільний (EVS ≤ 2,6 с, BKN ≤ 1,2, ККЕ ≥ 0,78), кожен зі своїм нормативним профілем EVS, BKN, ККЕ і траєкторій відновлення (детальні діапазони проміжних рівнів подано у Таблиці 5.2 дисертації). Метакогнітивний тренінг із цілеспрямованим зворотним зв'язком на рівні когнітивних індикаторів (EVS, BKN, ККЕ) має, за нашим припущенням, давати стійкіший результат, ніж загальна практика без такого зворотного зв'язку. Критерії переходу між рівнями сформульовано через порогові значення індикаторів. Перехід з першого рівня на другий фіксується, коли EVS у дипломатичному дискурсі стабільно опускається нижче 3,5 с; з другого на третій, коли траєкторія відновлення після тригера стабільно скорочується до одного-двох сегментів. Перехід з третього на четвертий фіксується, коли EVS у воєнному дискурсі утримується в межах 3,0 с за Emotion_index = 5; з четвертого на п'ятий, коли IBS ≥ 0,85 у воєнному дискурсі поєднується з BKN рівня 5 у двох жанрах одночасно (≤ 1,2 для дипломатичного кластера, для інших жанрів зі зсувом за Таблицею 5.1); поріг IBS є робочою пропозицією для перевірки в тренінгу. Запропонована методика тренінгу і діагностичний інструмент регулятивної зрілості (Додаток Г) мають статус методологічної пропозиції, виведеної з архітектури МБІУП; психометрична валідація і лонгітюдна перевірка ефективності тренінгу на репрезентативній вибірці перекладачів-практиків становлять окремий напрям подальших досліджень.

На цій основі розгорнуто профільно-орієнтовану методику тренінгу: точку входу в програму й акцент модуля визначає вихідний профіль регулятивної зрілості перекладача, визначений за діагностичною процедурою з трьох кроків (підрозділ 5.3). Окремо розгорнуто методику тренінгу, диференційовану за стратегіями: кожна з шести прагматичних стратегій отримала операціональний поріг компетенції, набір діагностичних індикаторів і окремий цикл тренувальних вправ із ілюстративним матеріалом Розділу 4. Послідовність формування стратегічних компетенцій узгоджена з рівнями регулятивної зрілості: від компресії на рівні 2 до повного стратегічного репертуару на рівні 5. На контрольованій вибірці методику ще не перевірено.

На рівні міжнародних стандартів показано, що рамка EMT 2022 не містить когнітивно-регулятивної компетентності як окремого субкомпонента, і запропоновано зміст такого компонента, операціоналізований за допомогою індексів МБІУП. Для програм підготовки перекладачів НАТО сформульовано три рекомендації, що спираються на емпіричні дані щодо EVS і BKN у воєнному дискурсі; стандарт STANAG 6001 оцінює мовну компетентність військового персоналу і вимог до когнітивних показників перекладача не містить. Першим кроком на національному рівні може стати включення когнітивно-регулятивного блоку до навчальних планів спеціальності В11 «Філологія» (спеціалізація «Переклад») на рівні магістратури у форматі вибіркової дисципліни із синхронного

перекладу тривалістю один семестр (30 годин аудиторних занять і 30 годин самостійної роботи). Другим кроком є формування спільного стандарту оцінювання між університетами, що готують перекладачів для дипломатичних і силових структур: нормативні діапазони індикаторів і профілі регулятивної зрілості можуть стати основою для такого стандарту після перевірки на ширшій міжуніверситетській вибірці.

Технологічний вимір МБІУП розгорнуто у *підрозділі 5.6*. KTI характеризує технологічне опосередкування події і різниться залежно від каналу комунікації: в очних епізодах середній KTI становить 0,60, у дистанційних відеоконференц-епізодах – 0,78. За типом події середні значення також різняться, наприклад 0,54 для трансляцій ООН і 0,75 для засідань у Страсбурзі і Брюсселі. Різниця форматів показує, що дистанційний канал додає технологічного опосередкування ще до першого слова промовця. Диференціація на рівні конкретних RSI-платформ виходить за межі наявного масиву і потребує окремого дослідження з контрольованою платформною змінною. На основі експериментальних даних інших дослідників сформульовано гіпотезу, що ефективність CAI-підтримки залежить від рівня регулятивної зрілості: для перекладачів рівнів 1–2 вона може посилювати навантаження, для рівнів 4–5 скорочувати EVS без компресії змісту. Визначено два напрями застосування ШІ, обґрунтовані з погляду МБІУП: сигналізація в реальному часі про наближення EVS і BKN до порогів Таблиці 5.1 і маркування безпеково чутливих сегментів (IBS).

ВИСНОВКИ

У **Висновках** підсумовано результати дослідження. Отримані в дисертації результати є розв'язанням актуальної наукової проблеми побудови інтегральної лінгвокогнітивної моделі англійсько-українського усного синхронного перекладу і її перевірки на широкому емпіричному матеріалі. Виконане дослідження дає підстави сформулювати такі висновки.

1. Аналіз еволюції когнітивного підходу в перекладознавстві, від моделі зусиль D. Gile і теорії антиципації G. V. Chernov через нейрокогнітивні дослідження до сучасних обчислювальних методів, показав, що галузь рухалася від опису окремих процесів до потреби в інтегральній моделі. На цю потребу і відповідає дослідження. Теоретичною підставою розгляду усного синхронного перекладу як динамічної лінгвокогнітивної системи стало розуміння якості як результату контролю нестабільності та відновлення після тригера.

2. Цілісний аналіз синхронного перекладу можливий за умови поєднання когнітивного, дискурсивно-функціонального, культурно-соціолінгвістичного, технологічного і безпеково-комунікативного вимірів у єдиній аналітичній рамці. Цю умову забезпечує принцип інтердисциплінарної когнітивної інтеграції (ІКІ), який становить методологічну основу дослідження і є підставою для виведення системи індикаторів.

3. Одиницею аналізу синхронного перекладу є епізод тривалістю 5–15 с із внутрішньою логікою тригер → втручання → відновлення (trigger, intervention,

recovery). За динамікою відновлення виокремлено три типи траєкторій: A_quick (до 5 секунд), B_sustained (5–12 секунд), C_failed (рух до норми почався, але не завершився протягом 12 секунд). Серед 762 епізодів із вимірюваною траєкторією відновлення їхні частки становлять 41,3 %, 53,7 % і 5,0 %. Ця класифікація встановлює кількісні порогові значення для оцінки успішності відновлення перекладача після когнітивного тригера. Епізодний масштаб фіксує динаміку навантаження і відновлення, недоступну для аналізу на рівні цілого тексту. Для загальної теорії це переносить центр уваги з оцінювання готового продукту на спостереження процесу в його реальному часовому розгортанні.

4. Когнітивні механізми синхронного перекладача, а саме увага, робоча пам'ять, інгібіція, антиципація і метакогнітивний контроль, залишають вимірювані сліди в часі і тексті перекладу. Це уможливлює непряму оцінку когнітивного функціонування на природному матеріалі, без лабораторного обладнання, і розширює емпіричну базу когнітивного перекладознавства за межі експериментальних умов.

5. Часова координація в синхронному перекладі піддається кількісному опису за допомогою ear-voice span (EVS) і похідних індексів, побудованих на ньому та на показниках навантаження. Фактичний розподіл EVS у масиві (1,25–4,54 с, середнє 2,12 с) показав, що в дипломатичному, економічному і парламентському дискурсі (1,95–2,23 с) EVS системно нижчий за референтний діапазон 2,5–2,9 с, узгоджений із класичними оцінками; цей результат уточнює уявлення про оптимальний режим. Частоту самовиправлень і заповнених пауз операціоналізовано як складники BKN, дискурсивну адаптацію – як індекс IDA з від'ємним внеском у модель якості ($\beta = -0{,}21$), контрольовану компресію – як прагматичну стратегію із сімома механізмами реалізації.

6. Центральним теоретичним результатом дослідження є модель багатовимірної інтерпретації усного синхронного перекладу (МБІУП), перша в українському перекладознавстві модель, що поєднує теоретичну архітектуру з операціональними індексами і педагогічним застосуванням. Модель складається з п'яти модулів і дев'яти індексів, для більшості з яких визначено нормативні діапазони. Окремим теоретичним результатом є виявлення дворівневої природи якості: на діагностичному рівні індикатори багатовимірні і не зводяться до єдиної шкали (блокова внутрішня узгодженість), на інтегральному рівні їхня комбінація передбачає еталонну оцінку якості ($R^2 = 0{,}76$).

7. Прагматичні стратегії перекладацького втручання в кризовому інституційному дискурсі утворюють репертуар із шести типів: пом'якшення, емпатія, інтенсифікація, компресія, експлікація, культурна медіація. Емпірично встановлено закономірність, що не випливає з теоретичних передбачень: вибір стратегії майже не пов'язаний із підсумковою якістю (середні значення Q за всіма стратегіями лежать у межах 8,10–8,19). Тому діагностичним орієнтиром ми вважаємо доречність і своєчасність застосування стратегії в конкретному епізоді.

8. Уперше в українському перекладознавстві розроблено лінгвокогнітивну типологію 41 механізму реалізації прагматичних стратегій у кризовому інституційному дискурсі. Механізми описано за допомогою операціонального

визначення, лінгвістичних маркерів і, для більшості з них, прикладу реалізації в епізоді.

9. Поняття норми в синхронному перекладі є жанрово специфічним. Нормативні діапазони основних когнітивних показників із трьома зонами функціонування (норма, допустима варіативність, дестабілізація) диференційовано за п'ятьма жанровими кластерами: дипломатичним (1154 епізоди), парламентським (400), економічним (172), гуманітарним (156) і воєнним (139). Найвужчі діапазони EVS і BKN має економічний кластер (за BKN нарівні з дипломатичним і парламентським), де передбачувана термінологія і висока ціна помилки в числових даних залишають перекладачеві найменший простір для варіювання. Найширші коридори EVS і BKN задає воєнний кластер (за BKN нарівні з гуманітарним), у якому одночасно діють часове, безпекове й афективне навантаження. Гуманітарний кластер розширює межі за афективним компонентом, дипломатичний і парламентський за EVS тримаються у проміжній зоні. Зведені діапазони по всіх п'яти кластерах подано у Таблиці 5.1 дисертації.

10. МБІУП витримала емпіричну перевірку на масиві 2021 епізоду 2014–2025 рр. Інтегральний показник Q пояснює 76 % дисперсії еталонної експертної оцінки якості ($R^2 = 0{,}76$); найтісніше з еталонною оцінкою пов'язаний коефіцієнт когнітивної економії ($r = 0{,}82$), а індекс безпекового відбору додає самостійний внесок навіть за майже нульової парної кореляції з якістю. Двонапрямна перевірка на 1356 епізодах EN→UK і 665 епізодах UK→EN підтвердила структурну стабільність моделі: регресійні ваги стабільні для трьох предикторів із чотирьох (відхилення 0,4–9,1 %), вага провідного предиктора практично однакова (0,976 і 0,980), R^2 дорівнює 0,75 в обох напрямах; найбільше відрізняється вага IBS, на 19,3 % нижча в напрямі UK→EN. Якісний аналіз епізодів виявив стратегічну асиметрію між напрямами: тяжіння до експлікації в EN→UK і до компресії в UK→EN. Внутрішню узгодженість перевірено поблоково відповідно до багатовимірної архітектури (процесуальний блок $\alpha = 0{,}77$, результатний $\alpha = 0{,}62$), внутрішня відтворюваність розмітки (test-retest) $\kappa = 0{,}83$. Напрям зв'язку між навантаженням і когнітивною економією (EVS × ККЕ $r = -0{,}86$) відповідає означенню індексів і логіці гіпотези канатоходця D. Gile. Незалежною перевіркою цієї гіпотези цей коефіцієнт не є; таку роль виконує зв'язок BKN з еталонною оцінкою якості ($r = -0{,}76$). Між періодами 2014–2019 і 2022–2025 середній EVS знизився, ККЕ зріс, BKN знизився. Така динаміка узгоджується з гіпотезою про адаптацію перекладачів до кризового дискурсу, хоча частково може пояснюватися й зміною жанрового складу періодів.

11. Розроблено практичні рекомендації для підготовки синхронних перекладачів на базі МБІУП у контексті воєнного, дипломатичного і кризового дискурсів, з профільно-орієнтованою діагностикою регулятивної зрілості. Її основою є п'ятирівнева типологія (реактивний, компенсаторний, балансований, адаптивний і стабільний рівні), порогові значення якої для кожного жанру зсуваються відповідно до таблиці 5.1; типологія має статус діагностичної рамки для подальшої перевірки на вибірці перекладачів.

Усі одинадцять завдань дослідження виконано, гіпотезу підтверджено: чотири предиктори моделі пояснюють 76 % дисперсії еталонної оцінки якості, і ця

пояснювальна сила зберігається в усіх трьох періодах та в обох напрямах перекладу, а частка незавершеного відновлення зростає з афективною інтенсивністю вхідного тексту (з 2,9 % до 9,3 %). Мету дослідження (побудову інтегральної лінгвокогнітивної теоретико-методологічної моделі англійсько-українського усного синхронного перекладу та її верифікацію на широкому емпіричному матеріалі) досягнуто.

Загальний науковий внесок дослідження полягає у трьох результатах. По-перше, у теоретичному: МБІУП описує усний синхронний переклад як динамічну лінгвокогнітивну систему, де якість є насамперед характеристикою процесу перекладу і лише в підсумку його продукту. По-друге, у методологічному: система з дев'яти індексів, нормативних діапазонів і епізодної аналітики є інструментарієм для діагностики якості усного перекладу в реальних дискурсивних умовах. По-третє, у прикладному: профільно-орієнтована методика тренінгу, побудована на п'яти рівнях регулятивної зрілості, є педагогічним рішенням, що співвідноситься з рамкою ЕМТ (2022) і потребами підготовки перекладачів для структур НАТО і ЄС.

Результати дослідження окреслюють кілька напрямів подальшої наукової роботи. У теоретичному вимірі перспективним є розширення МБІУП на матеріал шушотажу і послідовного перекладу з адаптацією індексів EVS і BKN до специфіки цих форматів, нейрокогнітивна верифікація профілів регулятивної зрілості методами ЕЕГ і фМРТ, а також аналіз динаміки навантаження на рівні цілого виступу, зокрема ефекту входження, який поточна модель не охоплює. У методологічному вимірі перспективним є міжмовне розширення бази через українсько-польську, українсько-французьку й українсько-німецьку пари; кількісне зіставлення частот прагматичних стратегій у двох напрямах (таблиці спряженості з χ^2), яке перевірить стратегічну асиметрію, встановлену в цій роботі якісно; розвиток автоматизованої діагностики профілю регулятивної зрілості; перехресна перевірка авторської розмітки зіставленням із розміткою великих мовних моделей, а також емпірична апробація і психометрична валідація діагностичного інструменту *(Додаток Г)* на вибірці не менше 30 перекладачів-синхроністів. Суміжним напрямом є дослідження постредагування машинного перекладу як форми вторинної текстової організації: типологію трансформацій на лексичному, синтаксичному і дискурсивному рівнях можна описати через ті самі регулятивні механізми, що їх МБІУП фіксує в синхронному перекладі. У прикладному вимірі актуальними залишаються розробка міжуніверситетського стандарту когнітивно-регулятивної компетентності на основі таблиць 5.1 і 5.2 та інтеграція індексів МБІУП у системи CAI-підтримки нового покоління, здатні відстежувати EVS і BKN у режимі реального часу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України

1. Скрильник С. В. Запобігання інтерференції у професійно-орієнтованому усному перекладі. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. Вип. 5, т. 1. С. 151–154. URL: https://oljournal.nuoua.od.ua/archive/v5/part_1/34.pdf
2. Скрильник С. В. Вплив екстралінгвальних чинників на фактор концентрації в усному синхронному перекладі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2017. Вип. 28. С. 202–204. URL: https://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v28/53.pdf
3. Skrylnyk S. Interpreter's concentration dominance: Case study. *Problems of Semantics, Pragmatics and Cognitive Linguistics*. 2018. № 34. P. 208–217. DOI: 10.17721/2663-6530.2018.34.15
4. Скрильник С. В. Актуалізація інтерферентності в перекладі офіційних документів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2018. Вип. 33, т. 2. С. 154–157. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v33/part_2/44.pdf
5. Skrylnyk S. The impact of fatigue on negative interference in simultaneous interpreting. *International Humanitarian University Herald. Philology*. 2024. № 1 (69). P. 210–214. DOI: 10.32782/2409-1154.2024.69.1.45
6. Skrylnyk S. Cognitive load in simultaneous interpreting of legal speeches: Case study. *International Humanitarian University Herald. Philology*. 2024. № 68. P. 234–238. DOI: 10.32782/2409-1154.2024.68.49
7. Skrylnyk S. Cognitive features of language interference in simultaneous interpreting. *Problems of Semantics, Pragmatics and Cognitive Linguistics*. 2024. № 46. P. 209–222. DOI: 10.17721/2663-6530.2024.46.17
8. Skrylnyk S. Impersonalisation as a cognitive tool in simultaneous interpreting. *Advanced Linguistics*. 2024. № 14. P. 18–25. DOI: 10.20535/.2024.14.315306
9. Скрильник С. В. Модель багатовимірної інтерпретації усного перекладу (теоретичний аспект). *Вісник науки та освіти*. 2025. № 10 (40). С. 921–934. DOI: 10.52058/2786-6165-2025-10(40)-921-934
10. Скрильник С. В. Лінгво-когнітивна модель усного перекладу (теоретичний аспект). *Вісник науки та освіти*. 2025. № 11 (41). С. 1088–1098. DOI: 10.52058/2786-6165-2025-11(41)-1088-1098
11. Skrylnyk S. Pragmatic shifts in simultaneous interpreting. *Problems of Semantics, Pragmatics and Cognitive Linguistics*. 2025. № 48. P. 253–264. DOI: 10.17721/2663-6530.2024.48.20
12. Skrylnyk S. Planning as a cognitive process in simultaneous interpreting: Case study. *Linguistic and Conceptual Views of the World*. 2025. № 77 (1). P. 34–55. DOI: 10.17721/2520-6397.2025.1.02
13. Скрильник С. В. Індекс лінгвокогнітивної економії у синхронному перекладі. *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Вип. 44, т. 2. С. 145–152. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2025.44.2.25
14. Skrylnyk S. Cognitive flexibility and memory training in simultaneous interpreting classes: Case study. *International Humanitarian University Herald. Philology*. 2025. № 2 (74). P. 161–165. DOI: 10.32782/2409-1154.2025.74.2.32

15. Скрильник С. В. Деагентивізація як лінгво-когнітивно-прагматична стратегія в усному перекладі кризового дискурсу. *Вісник науки та освіти*. 2026. № 12 (42). С. 1047–1060. DOI: 10.52058/2786-6165-2025-12(42)-1047-1060
16. Skrylnyk S. Pragmatic awareness in business translation and interpreting. *Linguistic and Conceptual Views of the World*. 2026. № 79 (1). P. 40–46. DOI: 10.17721/2520-6397.2026.1.04
17. Скрильник С. В., Шевель С. М. Типологія трансформацій у постредагуванні машинного перекладу: лексичний, синтаксичний та дискурсивний рівні. *Нова філологія*. 2026. № 102. С. 242–259. DOI: 10.26661/2414-1135-2026-102-30 *(Особистий внесок здобувача: автору належать концептуальна теоретична рамка, авторська аналітика та методологія дослідження).*

Статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та / або Scopus

18. Skrylnyk S. Interpreter's concentration training in first-year Master classes: Case study. *Current Trends in Translation Teaching and Learning E*. 2016. № 3. P. 140–161. URL: https://www.cttl.org/uploads/5/2/4/3/5243866/cttl_e_3_skrylnyk_2c_s..pdf
19. Skrylnyk S. Language and cultural interference influence on inhibition of cognitive processes in simultaneous interpreting classes. *Current Trends in Translation Teaching and Learning E*. 2025. № 12. DOI: 10.51287/cttle20252
20. Skrylnyk S. Linguistic and cognitive modelling of concentration and inhibition in simultaneous interpreting quality assessment. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2025. Vol. 12, № 2. P. 387–408. DOI: 10.29038/skr

Посібники

21. Скрильник С. В. Синхронний переклад. Інститути та організації Європейського Союзу : навч. посіб. Київ : Логос, 2015. Ч. 1. 216 с.
22. Скрильник С. В. Синхронний переклад. Інститути та організації Європейського Союзу : навч. посіб. 2-ге вид., доопрац. і допов. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2019. Ч. 1. 247 с.
23. Скрильник С. В., Кабанова С. В. Синхронний переклад. Інститути та організації Європейського Союзу : навч. посіб. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2024. Ч. 2. 227 с. *(Особистий внесок здобувача: автору належать концептуальна теоретична рамка, авторська аналітика та методологія дослідження).*

Публікації апробаційного характеру

24. Скрильник С. В. Головні когнітивні процеси під час синхронного перекладу. *Проблеми лінгвістичної семантики* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ.

інтернет-конф., м. Рівне, 19 лист. 2021 р. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. Рівне, 2021. С. 142–145.
25. Skrylnyk S. Key linguistic and cognitive indices in simultaneous interpreting. *Advances in Science, Technology and Society* : proceedings of the Intern. Sci. Conf., 11 Jan. 2026. 2026. P. 205–206. DOI: 10.64076/iedc260111.23
26. Скрильник С. В. Емоційно-когнітивна рівновага як лінгвокогнітивний індекс якості синхронного перекладу. *Текст і дискурс: когнітивно-комунікативні перспективи* : матеріали IX Всеукр. наук. інтернет-конф., м. Кам'янець-Подільський, 19–20 лют. 2026 р. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2026. С. 62–64. URL: http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10002
27. Skrylnyk S. Inhibition as a mechanism for overcoming language interference in simultaneous interpreting. *Global Perspectives on Research and Innovation* : proceedings of the Intern. Sci. Conf., 5 Mar. 2026. 2026. P. 129–132. DOI: 10.64076/iedc260305.12
28. Скрильник С. В. Основні лінгвокогнітивні індекси оцінки якості синхронного перекладу. *Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу* : матеріали XIII Міжнар. наук. конф., м. Харків, 25 квіт. 2026 р. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2026. С. 70–73. URL: https://foreign-languages.karazin.ua/resources/e5500c8c13c4057e5eec0ddab8e28927.pdf

АНОТАЦІЯ

Скрильник С. В. Лінгвокогнітивне моделювання англійсько-українського усного синхронного перекладу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, МОН України, Київ, 2026.

Дисертацію присвячено розробленню і перевірці лінгвокогнітивної моделі багатовимірної інтерпретації усного синхронного перекладу (МБІУП), яка дає змогу вимірювати й оцінювати англійсько-український і українсько-англійський синхронний переклад у різних жанрах, зокрема в кризовому та воєнно-дипломатичному дискурсах. Об'єктом дослідження є усний синхронний англійсько-український та українсько-англійський переклад як лінгвокогнітивний процес; предметом є лінгвокогнітивні механізми, стратегії і тактики синхронного перекладу, параметри розподілу когнітивних ресурсів перекладача в умовах часового і прагматичного тиску, механізми метакогнітивної регуляції у критичних епізодах, а також система спостережуваних індикаторів цих механізмів: нормативні діапазони і профілі стабілізації після критичних епізодів.

Методологічну основу дослідження формує авторський принцип інтердисциплінарної когнітивної інтеграції (ІКІ), що поєднує аналітичний інструментарій перекладознавства, когнітивної лінгвістики, психолінгвістики, теорії

комунікації і досліджень перекладу з технологічною підтримкою. На підставі ІКІ побудовано інтегральну лінгвокогнітивну модель, що описує синхронний переклад на чотирьох рівнях: мовно-смисловому, перекладознавчому, когнітивному й практичному. МБІУП утворюють п'ять взаємопов'язаних модулів (CI, DF, CSL, TI, SB), що взаємодіють як рівноправні вузли мережі, і дев'ять аналітичних індексів (EVS, BKN, ККЕ, IR, ЕКЕ, IDA, KCE, IBS, KTI); чотири з них (ККЕ, IDA, KCE, IBS) входять до інтегрального показника якості Q, а KTI лишається контрольним параметром рівня події. Аналітичною одиницею є епізод тривалістю 5–15 с зі структурою тригер → втручання → відновлення; якість розглянуто, зокрема, як якість відновлення, тобто здатність повертатися до нормативного діапазону індикаторів після критичних епізодів без суттєвих втрат комунікативної адекватності. Серед 762 епізодів із рухом до норми виокремлено три типи траєкторій відновлення: A_quick (до 5 с), B_sustained (5–12 с) і C_failed (рух до норми не завершився за 12 с).

Технологічний модуль МБІУП враховує вплив дистанційного перекладу, систем машинного перекладу і штучного інтелекту на когнітивну екологію синхронного перекладача. Прикладним результатом є профільно-орієнтована методика лінгвокогнітивного тренінгу для навчання усному перекладу, у якій точку входу в програму визначає вихідний рівень регулятивної зрілості перекладача.

Емпіричну основу становить 2021 епізод англійсько-українського та українсько-англійського синхронного перекладу 2014–2025 рр. з авторських транскриптів 216 промов (майданчики ООН, Радбезу ООН, ОБСЄ, НАТО, Європейського парламенту, парламентів держав-партнерів і Vatican News). Регресійна модель пояснила 76 % дисперсії еталонної оцінки якості ($R^2 = 0,76$; $p < 0,001$); α Кронбаха 0,77 і 0,62 поблоково; внутрішня відтворюваність розмітки (test-retest) $\kappa = 0,83$. Двонапрямний аналіз підтвердив стабільність моделі в обох напрямах, а якісний аналіз епізодів виявив тяжіння до експлікації в перекладі українською і до компресії в перекладі англійською. Поряд із базовою стратегією прямого відтворення (61,9 % епізодів) виокремлено шість прагматичних стратегій синхронного перекладу (пом'якшення, емпатія, інтенсифікація, компресія, експлікація, культурна медіація) і описано типологію 41 механізму їх реалізації. Для п'яти жанрів запропоновано нормативні діапазони з трьома зонами функціонування: у воєнному дискурсі межі діапазонів EVS і BKN найвищі, в економічному і дипломатичному – найнижчі, решта жанрів займає проміжне положення. Запропоновано також п'ятирівневу типологію регулятивної зрілості перекладача як діагностичну рамку. Результати розвивають теорію когнітивного перекладознавства, пропонують лінгвокогнітивний підхід до оцінювання якості синхронного перекладу і містять емпірично обґрунтовані рекомендації для підготовки перекладачів з урахуванням вимог ЕМТ і НАТО.

Ключові слова: перекладознавство, переклад, усний переклад, синхронний переклад, когнітивне перекладознавство, когнітивна лінгвістика, штучний інтелект, дистанційний переклад, навчання усному перекладу, кризовий дискурс, стратегії перекладу, машинний переклад.

ABSTRACT

Skrylnyk S. V. Linguocognitive Modelling of English-Ukrainian Simultaneous Interpreting. Manuscript.

Thesis for the Doctoral Degree in Philology, Specialty 10.02.16 – Translation Studies. Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2026.

The thesis develops and verifies a Linguocognitive Model of Multidimensional Interpretation of Simultaneous Interpreting (MMISI), a system of parameters for measuring and evaluating English-Ukrainian and Ukrainian-English simultaneous interpreting across genres, including crisis and wartime diplomatic discourse. The object of the study is English-Ukrainian and Ukrainian-English simultaneous interpreting as a linguocognitive process; its subject comprises the linguocognitive mechanisms, strategies and tactics of simultaneous interpreting, the parameters of the interpreter's allocation of cognitive resources under time and pragmatic pressure, the mechanisms of metacognitive regulation in critical episodes, and the system of observable indicators of these mechanisms, namely normative ranges and stabilisation profiles after critical episodes.

The methodological foundation rests on the author's principle of Interdisciplinary Cognitive Integration (ICI), which combines the analytical tools of Translation Studies, cognitive linguistics, psycholinguistics, communication theory and technology-assisted interpreting research. Drawing on ICI, the study advances an integrated linguocognitive model of simultaneous interpreting that operates on four levels: linguistic-semantic, translation-studies, cognitive and practical. The model is implemented as MMISI, a framework of five interconnected modules covering the cognitive (CI), discourse-functional (DF), cultural-sociolinguistic (CSL), technological (TI) and security-communicative (SB) dimensions of interpreting; the modules interact as equal nodes of a network. They are measured through nine indices: ear-voice span (EVS), cognitive load balance (BKN), cognitive economy (KKE), content reproduction (IR), emotional-cognitive equilibrium (EKE), discourse adaptation (IDA), cultural equivalence (KCE), security-conditioned selection (IBS) and technological integration (KTI). The integrated quality index Q combines four of them (KKE, IDA, KCE, IBS); KTI is not entered into the regression and remains an event-level control parameter.

The central analytical unit is the interpreting episode, a temporally bounded segment of 5–15 seconds in which a trigger and the interpreter's response to it are recorded, together with the recovery trajectory where destabilisation occurs. Quality is defined, among other things, as recovery quality: the system's ability to return to the normative range of indicator values after critical episodes without significant loss of the communicative adequacy of the source message. Among the 762 episodes with movement towards the norm, three recovery trajectories were identified: A_quick (up to 5 s), B_sustained (5–12 s) and C_failed (not completed within 12 s).

The empirical base comprises 2,021 episodes of English-Ukrainian and Ukrainian-English simultaneous interpreting (2014–2025) drawn from the author's transcripts of 216 speeches at UN, UN Security Council, OSCE, NATO, European Parliament and partner-

state parliament events and on Vatican News. Six pragmatic intervention strategies were identified alongside a baseline direct-rendering strategy (61.9% of episodes): mitigation (6.8%), empathy (8.7%), intensification (4.5%), compression (7.4%), explicitation (5.8%) and cultural mediation (5.0%); a linguocognitive typology of 41 implementation mechanisms was developed for them. The bidirectional analysis of 1,356 English-Ukrainian and 665 Ukrainian-English episodes confirmed the stability of the model in both directions, and a qualitative analysis of episodes revealed a strategic asymmetry: a tendency towards explicitation when interpreting into Ukrainian (EN→UK) and towards compression when interpreting into English (UK→EN).

The regression model accounts for 76% of the variance in the reference quality assessment ($R^2 = 0.76$, $p < 0.001$); block-level Cronbach's α is 0.77 for the process block and 0.62 for the outcome block; intra-coder test-retest reliability is Cohen's $\kappa = 0.83$. Genre-specific normative ranges were proposed for five discourse types (diplomatic, parliamentary, military, humanitarian and economic) with three zones of functioning: norm, acceptable variation and destabilisation. Military discourse sets the highest bounds of the normative ranges of EVS and BKN, and economic and diplomatic discourse the lowest, with the rest in intermediate positions. A five-level typology of interpreters' regulatory maturity (reactive, compensatory, balanced, adaptive, stable) was developed as a diagnostic framework to be tested in further research on a controlled sample of interpreters.

The technological module accounts for the impact of remote interpreting, machine translation and artificial intelligence on the cognitive ecology of the simultaneous interpreter. The applied results include a profile-oriented linguocognitive training methodology for interpreter education, in which the programme entry point is determined by the interpreter's baseline regulatory maturity.

The results advance the theory of cognitive translation studies, propose a linguocognitive approach to interpreting quality assessment, and provide empirically grounded recommendations for interpreter training in line with EMT and NATO requirements.

Key words: translation studies, translation, interpreting, simultaneous interpreting, cognitive translation studies, cognitive linguistics, artificial intelligence, remote interpreting, interpreter training, crisis discourse, translation strategies, machine translation.